

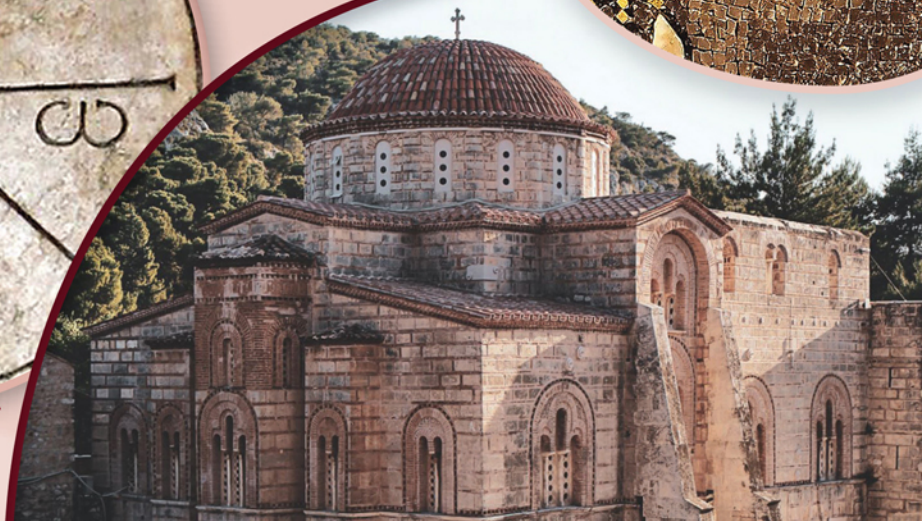
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΟΦΙΑ ΓΕΛΑΔΑΚΗ ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΥΚΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΣ ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΥΜΠΗ
ΘΕΟΔΩΡΑ ΤΣΕΠΑ

Ιστορία

Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

τετράδιο εργασιών

Ιστορία

Ε΄ Δημοτικού

Τετράδιο Εργασιών

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονίστρια / Αξιολογήτρια

Παπαγεωργίου Αικατερίνη

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Βασιλείου Αντώνιος

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Μαρκοπούλου Βασιλική

Επιστήμονας αυξημένων προσόντων

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Τζεκάκης Νικόλαος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Βαποράκη Άννα Στεφανία

Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Υπεύθυνος του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Αθανάσιος Γιαννίκας, Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΟΦΙΑ ΓΕΛΑΔΑΚΗ • ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΥΚΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΣ • ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΥΜΠΗ • ΘΕΟΔΩΡΑ ΤΣΕΠΑ

Ιστορία

Ε΄ Δημοτικού

Τετράδιο Εργασιών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ 24 γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Επιστημονικός υπεύθυνος

Γεώργιος Γιαννακόπουλος

Καθηγητής Ιστορίας και Αρχαιολογίας,
Τμήμα Αρχαιολογίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Συγγραφική Ομάδα

Σοφία Γελαδάκη, Δρ Ιστορίας,

τ. Διευθύντρια Βαρβακείου Προτύπου Γυμνασίου
και Προτύπου Γυμνασίου Αναβρύτων

Δήμητρα Καυκά, Δρ. Επιστημών της Αγωγής με ειδίκευση
στη Διδακτική της Ιστορίας, Ε.Δι.Π., Παιδαγωγικό Τμήμα Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε

Γεώργιος Ποταμιάς, Δρ Διδακτικής της Ιστορίας,
Διευθυντής δημόσιου Δημοτικού Σχολείου

Μαρία Σκούμπη, ΜΔΕ στην Ειδική Αγωγή,
Εκπαιδευτικός δημόσιου Δημοτικού Σχολείου

Θεοδώρα Τσέπα (ΜΔΕ), Γαλλικής Φιλολογίας και Ιστορικός,
Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου

Ειδήμονες γνωστικού αντικειμένου

Για τη βυζαντινή περίοδο: **Σοφία Γελαδάκη**, Δρ Ιστορίας

Για τη ρωμαϊκή περίοδο: **Κωνσταντίνος Δημούλης**, Δρ Ιστορίας,
Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Συντονισμός ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης

Γεώργιος Μπίκος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών

Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης

Σοφία Γελαδάκη, Δρ Ιστορίας

Παιδαγωγική και γενικότερη επικύρωση αντικειμένου

Γεώργιος Μπίκος, Σύμβουλος Εκπαίδευσης κλάδου Κοινωνικών Επιστημών

Σύμβουλοι παρακολούθησης σε παιδαγωγικά θέματα

Κωνσταντίνος Δημούλης, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Ελένη Μπέρχγιου, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου

Επιστημονική υπεύθυνη ψηφιακού εμπλουτισμού

Θεοδώρα Τσέπα (ΜΔΕ), Γαλλικής Φιλολογίας και Ιστορικός,
Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου

Ψηφιακός εμπλουτισμός

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής

Κριτική ανάγνωση

Ελένη Μπέρχγιου, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου

Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια

Πολυξένη Μοίρα
Σοφία Γελαδάκη

Σχεδιασμός χαρτών

Αθανασία Σαλονικίδη (ΜΔΕ), Χαρτογράφος
Μαρία Κοιλάκου (ΜΔΕ), Χαρτογράφος

Εικονογράφηση

Κατερίνα Βλαντώνη, Εικαστικός, εικονογράφος, εκπαιδευτρια

Σελιδοποίηση-γραφιστική επιμέλεια-σχεδιασμός εξωφύλλου

24 γράμματα

Κώστας Βγενής

Ταυτότητα του Τετραδίου Εργασιών

Αγαπητά μας παιδιά,

Μέσα από αυτό το Τετράδιο Εργασιών θα έχετε την ευκαιρία να μάθετε επιπλέον πράγματα για τη Ρώμη και το Βυζάντιο με πολλές και διαφορετικές δραστηριότητες. Δραστηριότητες που συνδέουν τη Ρωμαϊκή και τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία με το σήμερα, όπου η κληρονομιά τους είναι ακόμα ορατή. Που σας φέρνουν σε επαφή με έργα τέχνης και δημιουργήματα, τα οποία μαρτυρούν το μεγαλείο της κάθε αυτοκρατορίας. Που σας ενημερώνουν για άτομα, τα οποία με το έργο και τις αποφάσεις τους έχουν επηρεάσει τα ευρωπαϊκά κράτη μέχρι τις μέρες μας.

Όλες οι ασκήσεις είναι φτιαγμένες με τρόπο που σας επιτρέπει να ενημερωθείτε γενικά αλλά και να εστιάσετε σε ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες, ενώ τα Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα (ΨΜΑ) σας δίνουν την ευκαιρία να αναπτύξετε διάφορες διαδραστικές εκπαιδευτικές δράσεις.

Εμπρός, λοιπόν, ας παίξουμε παιχνίδια γνώσεων, ας αναζητήσουμε και ας βρούμε τα στοιχεία εκείνα που φωτίζουν τη Ρώμη και το Βυζάντιο και αναδεικνύουν τα επιτεύγματα και την κληρονομιά τους!

Αγαπητές και αγαπητοί εκπαιδευτικοί,

Σε αυτό το Τετράδιο περιλαμβάνονται ασκήσεις και δραστηριότητες ικανές να εμπλουτίσουν ακόμη περισσότερο τη διδασκαλία σας και, κυρίως, τη διαδικασία της μάθησης, εμπλέκοντας ενεργά τους μαθητές και τις μαθήτριές σας σε αυτήν. Έχετε τη δυνατότητα να αξιοποιήσετε όποιες και όσες από τις ασκήσεις/δραστηριότητες θεωρείτε χρήσιμες για το συγκεκριμένο τμήμα στο οποίο διδάσκετε. Οι περισσότερες υπηρετούν τη λογική και την αναγκαιότητα της λεγόμενης διαφοροποιημένης διδασκαλίας και προάγουν –άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό– την αυτενέργεια των μαθητών/μαθητριών, ενώ κάποιες άλλες σας επιτρέπουν να εμβαθύνετε, περισσότερο ή λιγότερο, στις ιδιαίτερες πτυχές κάθε κεφαλαίου που καλείστε να διδάξετε.

Η Συγγραφική Ομάδα

Περιεχόμενα

Τα ελληνορωμαϊκά χρόνια

1	Η Ελλάδα γίνεται τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας	7
2	Ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός	8
3	Η οργάνωση και η διοίκηση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.....	9
4	Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη.....	10
5	Ο Διοκλητιανός και η διοικητική μεταρρύθμιση της αυτοκρατορίας.....	11

Τα πρώιμα βυζαντινά χρόνια: Η χριστιανική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία

1	Ο Κωνσταντίνος Α΄ και η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης.....	12
2	Η εξάπλωση και η επικράτηση του Χριστιανισμού.....	13
3	Η διαίρεση της αυτοκρατορίας και η κατάλυση του δυτικού τμήματος.....	14
4	Ο Ιουστινιανός και η προσπάθεια ανασύστασης της ρωμαϊκής οικουμένης.....	15

Η μέση βυζαντινή περίοδος: Η μεσαιωνική Ελληνική Αυτοκρατορία

1	Η εποχή του Ηρακλείου	17
2	Η αραβική επέκταση και η άμυνα των Βυζαντινών	18
3	Η Συριακή δυναστεία, ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας και της διοίκησης	21
4	Η κρίση της Εικονομαχίας	22
5	Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων	23
6	Οι γείτονες του Βυζαντίου: Βούλγαροι και Ρώσοι	24
7	Η Μακεδονική δυναστεία: Το απόγειο της ακμής του Βυζαντίου	25
8	Οι τελευταίοι Μακεδόνες αυτοκράτορες και οι διάδοχοί τους: Εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα	26
9	Οι σχέσεις του Βυζαντίου με τη Δύση.....	27
10	Τα γράμματα και οι τέχνες στο Βυζάντιο	28
11	Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο.....	29
12	Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο	30

Η ύστερη βυζαντινή περίοδος

1	Οι Βυζαντινοί αντιμετωπίζουν νέους εχθρούς.....	31
2	Η δυναστεία των Κομνηνών και η βενετική οικονομική διείσδυση	32
3	Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους και ο διαμελισμός της αυτοκρατορίας.....	33
4	Η ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης και οι τελευταίες αναλαμπές	34
5	Η ακμή της Θεσσαλονίκης	35
6	Η επέκταση των Οθωμανών και η δυναστεία των Παλαιολόγων	36
7	Η πολιορκία και η Άλωση της Κωνσταντινούπολης	37
8	Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο	38

Θέματα από τη βυζαντινή ιστορία

1	Η βυζαντινή Κύπρος	39
2	Η θέση της γυναίκας στο Βυζάντιο	40
3	Η διπλωματία στο Βυζάντιο.....	42
4	Βυζαντινή παιδεία και τέχνη	43
5	Η γλώσσα των Βυζαντινών	44

Βιβλιογραφία - Πηγές - Δικτυογραφία	45
---	----

Παράρτημα	46
-----------------	----

- A.** Παρατηρούμε στον χάρτη την έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και εντοπίζουμε τη θέση της Ελλάδας. Σημειώνουμε, επίσης, την Αίγυπτο, την Καρχηδόνα και τη Συρία, που ήταν σημαντικές κτήσεις της αυτοκρατορίας. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είχε τεράστια έκταση. Όμως, ποιες σημερινές ευρωπαϊκές χώρες ανήκαν στους Ρωμαίους;

- B.** Για τους Ρωμαίους δεν ήταν εύκολο να κατακτήσουν την Ελλάδα. Έπρεπε να βρουν συμμάχους και να χρηματοδοτήσουν πολυδάπανες εκστρατείες επί σειρά ετών. Άραγε, γιατί επιμένουν τόσο πολύ; Παρακάτω βρίσκουμε διάφορους λόγους και επιλέγουμε, με επιχειρήματα, τους πιο σημαντικούς από αυτούς.

Κατακτώντας την Ελλάδα, θα μπορούσαν να κατακτήσουν και την υπόλοιπη ανατολική Μεσόγειο και να γίνουν ακόμα πιο ισχυροί.

Η Μακεδονία και τα ελληνιστικά βασίλεια της Ανατολής και της Αιγύπτου ήταν πολύ ισχυρά και οι Ρωμαίοι αισθάνονταν ότι απειλείται η εξουσία τους.

Η Μακεδονία έπρεπε να τιμωρηθεί παραδειγματικά, επειδή είχε συμμαχήσει στο παρελθόν με την Καρχηδόνα εναντίον της Ρώμης.

Τα εδάφη της Ελλάδας και των ελληνιστικών κρατών διέθεταν χρυσό, ασήμι και άλλα πολύτιμα μέταλλα που οι Ρωμαίοι ήθελαν να περάσουν στα χέρια τους.

Η κατάκτηση της ανατολικής Μεσογείου θα έδινε τη δυνατότητα στη Ρώμη να ελέγχει όλο το εμπόριο της Ασίας αλλά και τα πολύ εύφορα εδάφη της Μικράς Ασίας.

Οι πολιτισμοί της ανατολικής Μεσογείου, με τα έργα τέχνης που διέθεταν, θα επέτρεπαν τον στολισμό της Ρώμης.

Η Ρώμη θα αποκτούσε περισσότερους δούλους και θα ενίσχυε την αίγλη και την ισχύ της.

Κεφάλαιο 2 Ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός

- A.** Διαβάζουμε το απόσπασμα για τον Αδριανό και τον Ηρώδη τον Αττικό και κυκλώνουμε:
- με κόκκινο** ▶ όσα αθηναϊκά μνημεία σχετίζονται με τον αυτοκράτορα Αδριανό
 - με μπλε** ▶ όσα μνημεία σχετίζονται με τον Ηρώδη τον Αττικό
 - με πράσινο** ▶ όσα από αυτά τα μνημεία έχουμε επισκεφτεί.

Ρωμαϊκή
Αθήνα

Ο Αδριανός και ο Ηρώδης ο Αττικός

Ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός αποτελεί τον μεγαλύτερο ευεργέτη της Αθήνας κατά τα ρωμαϊκά χρόνια. Εκείνος είναι που ολοκληρώνει το 131 τον ναό του Ολυμπίου Διός

και κατασκευάζει μια βιβλιοθήκη, που σήμερα την ξέρουμε με το όνομά του. Προς τιμήν του, μάλιστα, θα αναγερθεί κατά τη συνήθεια των Ρωμαίων και μια αψίδα, η λεγόμενη «Πύλη του Αδριανού».

Την ίδια εποχή με τον Αδριανό, ένας εύπορος Αθηναίος, ο Ηρώδης ο Αττικός, στολίζει κι εκείνος την πόλη. Το σημαντικότερο μνημείο που μας έχει αφήσει είναι το «Ηρώδειο», ένας χώρος που χρησιμοποιείται ως θέατρο, ενώ με δικά του χρήματα επένδυσε με πεντελικό μάρμαρο τον 2ο αιώνα και το σημερινό Παναθηναϊκό Στάδιο.

από τον ιστότοπο <https://ancientathens3d.com/el/roman-athens/> (διασκευή)

Το Παναθηναϊκό Στάδιο ονομάζεται και Καλλιμάρμαρο, δηλαδή κατασκευασμένο από όμορφο μάρμαρο. Το ανακαινισμένο αυτό στάδιο υπήρξε ο κεντρικός χώρος των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων του 1896.

Αλήθεια, γνωρίζουμε ποιος ήταν ο χώρος τέλεσης των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων;

Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στις λέξεις «στήλη» και «στύλος»;

Ένα καλοδιατηρημένο τμήμα από τη Βιβλιοθήκη του Αδριανού βρίσκεται στο Μοναστηράκι.

Γιατί ονομάζεται Πύλη;

Κάτω από τον Παρθενώνα βρίσκεται το Ωδείο Ηρώδη Αττικού, το επονομαζόμενο «Ηρώδειο». Ωδείο σημαίνει στεγασμένο θέατρο.

Τι καταλαβαίνουμε από την ονομασία του; Τι έχει καταστραφεί από το αρχικό ωδείο;

Οι στυλοί του Ολυμπίου Διός είναι ό,τι έχει απομείνει από τον ναό του Διός, το «Ολυμπείον».

Η Πύλη του Αδριανού είναι μια αψίδα προς τιμήν του Ρωμαίου αυτοκράτορα.

- B.** Ας δοκιμάσουμε να δημιουργήσουμε μια φωτογραφική συλλογή (άλμπουμ) με κτίσματα του 19ου και του 20ού αιώνα από όλο τον κόσμο, εμπνευσμένα από τα αρχαία ελληνικά και τα ρωμαϊκά κτήρια.

Ο ρωμαϊκός
στρατός

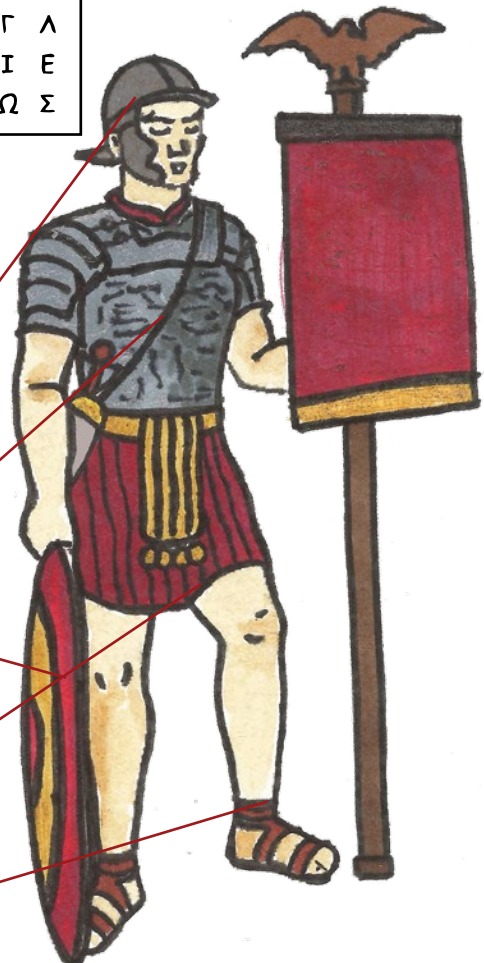
A. Το κρυπτόλεξο του Ρωμαίου Στρατιώτη

Βρίσκουμε στο παρακάτω κρυπτόλεξο τις 10 λέξεις που έχουν να κάνουν με τη στολή και τον οπλισμό των Ρωμαίων στρατιωτών.

ΑΚΟΝΤΙΑ
ΑΣΠΙΔΑ
ΘΩΡΑΚΑΣ
ΚΡΑΝΟΣ
ΛΕΓΕΩΝΑ
ΞΙΦΟΣ
ΠΑΝΟΠΛΙΑ
ΣΑΝΔΑΛΙΑ
ΣΤΟΛΗ
ΧΙΤΩΝΑΣ

- B. Χρησιμοποιούμε κάποιες από τις λέξεις που βρήκαμε στο κρυπτόλεξο για να συμπληρώσουμε την ονομασία των μερών/τμημάτων της στολής του Ρωμαίου στρατιώτη.

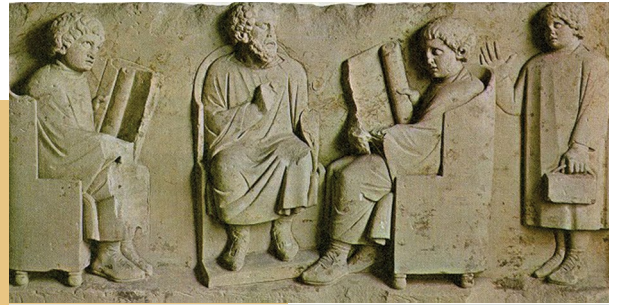

Κεφάλαιο 4 Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη

- A.** Διαβάζουμε σε ζευγάρια την παρακάτω πηγή και απαντάμε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Στην αρχαία Ρώμη ο πατέρας είναι πάντα ο αρχηγός του σπιτιού. Αν διαθέτει χρήματα, τα αγόρια -αλλά ίσως και τα κορίτσια του- πηγαίνουν σε ιδιωτικό σχολείο από την ηλικία των 7 ετών και μέχρι τα 12 τους. Εκεί, ο δάσκαλος είναι συχνά ελληνικής καταγωγής και διδάσκει ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και ελληνικά.

Τα παιδιά παρακολουθούν τα μαθήματα καθημερινά, εκτός από τις θρησκευτικές αργίες. Έχουν, επίσης, καλοκαιρινές διακοπές. Μετά τα 12, τα αγόρια συνεχίζουν τις σπουδές τους, ενώ τα κορίτσια πρέπει να έχουν παντρευτεί μόλις κλείσουν τα 14 χρόνια τους!

Ανάγλυφο που δείχνει ρωμαϊκό σχολείο

Γ. Αλντρέτ (2004).
Καθημερινή ζωή
στη ρωμαϊκή πόλη (διασκευή)

Τα παιδιά
στα ρωμαϊκά
χρόνια

1. Ποιος είναι ο αρχηγός της οικογένειας στην αρχαία Ρώμη;
2. Τι εθνικότητας είναι συνήθως ο δάσκαλος στο σχολείο;
3. Σε ποια ηλικία πηγαίνουν τα παιδιά στο σχολείο;
4. Τι μαθήματα διδάσκονται;
5. Ποια άλλη γλώσσα μαθαίνουν;
6. Έχουν καλοκαιρινές διακοπές;
7. Τι πρέπει να κάνουν τα κορίτσια, μόλις τελειώσουν το σχολείο;

- B.** Είμαι ένα αγόρι/κορίτσι 10 ετών και περιγράφω στο ημερολόγιό μου μια μέρα μου, μιλώντας για το σχολείο και το αγαπημένο μου μάθημα, τα παιχνίδια που παίζω μετά το σχολείο (τρίλιζα, μακριά γαϊδούρα, μπάλα ή κούκλες), το σπίτι μου και το κατοικίδιό μου.

Αγαπητό μου ημερολόγιο,

Πρέπει να κάνω πρακτική εξάσκηση στα ελληνικά και γι' αυτό
θα γράψω τι έγινε σήμερα:

Κούκλα ρωμαϊκών χρόνων από ελεφαντόδοντο.
Αρχαιολογικό Μουσείο Ταραγόνας, Ισπανία.
Τα κορίτσια έφτιαχναν ρούχα κι έντυναν τις κούκλες τους.

A. Ο Διοκλητιανός έχει μείνει στην ιστορία για τις παρακάτω αποφάσεις του:

- ▶ Ίδρυσε την Τετραρχία
- ▶ Εξαπέλυσε σκληρούς διωγμούς κατά των Χριστιανών
- ▶ Αποσύρθηκε οικειοθελώς από τον θρόνο

Εσύ, για ποιον λόγο νομίζεις ότι πήρε ο Διοκλητιανός καθεμία από τις παραπάνω αποφάσεις;

.....

.....

.....

B.

Ο επίσκοπος Ευσέβιος της Καισαρείας γράφει ότι ο Κωνσταντίνος, καθώς προχωρούσε με τον στρατό του πριν από την κρίσιμη μάχη με τον Λικίνιο, είδε στον ουρανό έναν Σταυρό φωτός επάνω από τον Ήλιο με την ελληνική φράση «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ». Αρχικά, ο Κωνσταντίνος δεν κατάλαβε τη σημασία του οράματος αλλά τη νύχτα που ακολούθησε είδε ένα όνειρο, στο οποίο ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός τού εξηγούσε ότι θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει το σημείο του Σταυρού κατά των εχθρών του.

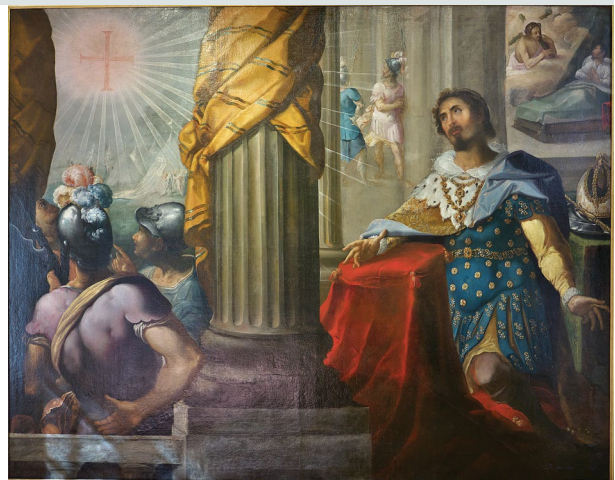
Ευσέβιος: Βίος Μεγάλου Κωνσταντίνου (διασκευή)

Μελετάμε την πηγή και παρατηρούμε τα δύο παρακάτω έργα με τον τίτλο «Το όραμα του Κωνσταντίνου». Μετά, σημειώνουμε **δύο ομοιότητες** (με **πράσινο μαρκαδόρο**) και **δύο διαφορές** τους (με **κόκκινο μαρκαδόρο**) που έχουν σχέση με το κείμενο.

Το Όραμα του Κωνσταντίνου

από τον Εμίλιο Ζόκι, Βασιλική Σάντα Κρότσε, Φλωρεντία

από τον Φρανθίσκο ντε Ερρέρα, τον Πρεσβύτερο Νοσοκομείο Santa Caridad, Σεβίλλη

Κεφάλαιο

1

Ο Κωνσταντίνος Α΄ και η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης

Μνημεία
Κωνσταντίνου
Α΄

- A. Ως Ρωμαίος αυτοκράτορας που ήταν, ο Κωνσταντίνος είχε κατά καιρούς δώσει εντολές να κατασκευαστούν διάφορα κτίσματα σε όλη την αυτοκρατορία. Επίσης, διάφοροι σύγχρονοι ή μεταγενέστεροι καλλιτέχνες έχουν δημιουργήσει αγάλματά του ή μνημεία για να τον τιμήσουν. Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να τοποθετήσουμε στον χάρτη τα παρακάτω μνημεία και τα κτίσματα που τον αφορούν.

Άγαλμα Κωνσταντίνου στο Γιορκ

Αψίδα Κωνσταντίνου στη Ρώμη

Βασιλική Κωνσταντίνου στο Τρίερ

Άγαλμα Κωνσταντίνου στο Μιλάνο

Βαπτιστήριο του Λατεράνου στη Ρώμη

- B. Χωριζόμαστε σε μικρές ομάδες και ετοιμάζουμε μια παρουσίαση για ένα από τα μνημεία-κτίσματα του Κωνσταντίνου και για το πώς συνδέεται ο τόπος όπου βρίσκεται αυτό με τη ζωή ή τη βασιλεία του.

Ρωμαϊκή ή
Βυζαντινή
Αυτοκρατορία;

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

- A. Πολλοί ιστορικοί υποστηρίζουν ότι ο Ιουλιανός είναι ο τελευταίος «εθνικός αυτοκράτορας» και ο Θεοδοσίος Α΄ ο πρώτος «χριστιανός αυτοκράτορας». Ανταλλάσσουμε απόψεις σε ζευγάρια, βρίσκουμε επιχειρήματα που μπορούν να τεκμηριώσουν την άποψη αυτών των ιστορικών και τα καταγράφουμε:

.....

.....

- B. Ο Μέγας Βασίλειος γεννιέται το 330 στην Καισάρεια από πλούσια οικογένεια. Λαμβάνει πλαισιωμένη μόρφωση, μελετάει την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία και, προτού γίνει επίσκοπος, ασκεί το επάγγελμα του δασκάλου. Ας δούμε τι συμβουλεύει τους νέους σχετικά με τη μελέτη των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων:

Ο δρόμος της Αρετής και της Κακίας:

Στην άλλη ζωή θα φτάσουμε με την αρετή. Την αρετή που εξύμνησαν κι οι ποιητές κι οι φιλόσοφοι. [...] Τι να σκεφτόταν άραγε ο Ησίοδος, όταν δημιουργούσε τους στίχους του για την Αρετή και την Κακία; Εγώ πιστεύω ότι ο Ησίοδος τα ιστόρησε όλα αυτά για να μας παροτρύνει στην αρετή, να σπρώξει τον καθένα από εμάς στο καλό, να μας κάνει να μη το βάζουμε κάτω μπροστά στους κόπους και να μη σταματάμε πριν από το τέλος της διαδρομής. Κι όποιος άλλος (φιλόσοφος ή ποιητής) υμνεί με ίδιο τρόπο την αρετή, ας γίνει ο λόγος του καλόδεχτος από μας, μιας κι οδηγεί στον ίδιο σκοπό.

Απόσπασμα από το έργο του Μ. Βασιλείου «Προς τους νέους, όπως αν εξ Ελληνικών ωφέλινο λόγων» (διασκευή)

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Και τώρα, ας απαντήσουμε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Ο Μέγας Βασίλειος αναφέρεται στον μύθο του Ηρακλή για τον δρόμο της Αρετής και της Κακίας. Τι μας λέει αυτός ο μύθος;

.....

.....

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

- Στην προσπάθεια των πατέρων της Εκκλησίας να γεφυρώσουν την ελληνική με τη χριστιανική παιδεία, ποιο κοινό χαρακτηριστικό εντοπίζει ο Μέγας Βασίλειος στη διδασκαλία της Εκκλησίας και τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων;

.....

.....

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Κεφάλαιο 3

Η διαίρεση της αυτοκρατορίας και η κατάλυση του δυτικού τμήματος

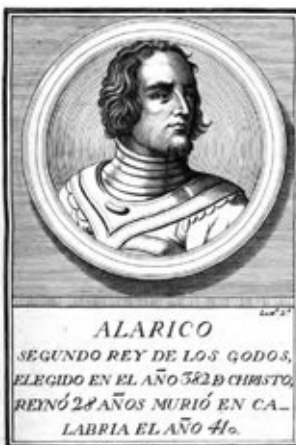

Οι εχθροί του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας

- A. Σημειώνουμε τον λόγο για τον οποίο διαιρέθηκε στα δύο η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και τα άτομα που ανέλαβαν τη διοίκηση των δύο τμημάτων της.

- B. Ας καταγράψουμε τώρα το αποτέλεσμα των επιδρομών των Γόθων, των Βανδάλων και των Ούννων στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας:

- ◆
- ◆
- ◆

Ο Γόθος βασιλιάς Αλάρικος (ψηφιοποίηση της Google από το βιβλιοπωλείο του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, Αγγλία)

Ούννοι πολεμιστές σε μάχη με τους Αλανούς (μετακινούμενες φυλές ιρανικής καταγωγής που κατοικούσαν στην περιοχή μεταξύ Ευξείνου Πόντου και Καυκάσου). Γκραβούρα της δεκαετίας του 1870.

- A. Τα ψηφιδωτά στην εκκλησία του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα, που τα έχετε ξαναδεί και στο βιβλίο σας, εκφράζουν τις δύο μεγαλύτερες φιλοδοξίες του Ιουστινιανού: να ανακτήσει τα χαμένα εδάφη, κάνοντας την παρουσία του αισθητή στο δυτικό κομμάτι της αυτοκρατορίας και να κάνει τη χριστιανική θρησκεία συνδετικό κρίκο της αυτοκρατορίας.

Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός και η ακολουθία του. Εκκλησία του Αγίου Βιταλίου, Ραβέννα

Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα. Εκκλησία του Αγίου Βιταλίου, Ραβέννα

Σε ποιο σημείο στα ψηφιδωτά βλέπουμε τα παρακάτω πρόσωπα και αντικείμενα; Σημειώνουμε τον σωστό αριθμό.

1 Ιουστινιανός	2 Θεοδώρα
3 Δισκοπότηρο	4 Μαξιμιανός, Επίσκοπος Ραβέννας
5 Ασπίδα με το σύμβολο του Χριστού	6 Βρύση με αγιασμό
7 Ευαγγέλιο	8 Λιβανιστήρι

B. Η εξωτερική όψη της Αγίας Σοφίας

Η Αγία Σοφία
των αδερφών
Φοσσάτι

Παρατηρούμε όσα εξωτερικά αρχιτεκτονικά στοιχεία της Αγίας Σοφίας αντιστοιχούν στις 5 λέξεις που παρατίθενται και τα 5 βέλη της εικόνας. Σημειώνουμε τα χαρακτηριστικά καθενός στοιχείου και επισημαίνουμε ποια από αυτά είναι σύγχρονα και ποια βρίσκονταν εκεί από την πρώτη στιγμή που κτίστηκε η εκκλησία.

Χρησιμοποιούμε τις λέξεις: **μιναρές** **παράθυρα** **πεσσός** **τόξο** **τρούλος**

μιναρές: ο πύργος του τζαμιού
τρούλος: ο θόλος του ναού

πεσσός: οι τετράγωνες κολόνες που στηρίζουν τον τρούλο
τόξο: η καμπύλη που σχηματίζεται στον τοίχο της στέγης

1.
.....
.....

2.
.....
.....

3.
.....
.....

4.
.....
.....

5.
.....

Κεφάλαιο 1 Η εποχή του Ηρακλείου

Τα
κατορθώματα
του Ηρακλείου

A. Συμπληρώνουμε τα κενά.

πληθυσμός
εξωτερικά
Εκκλησία
νομισμάτων
εσωτερικά
στρατηγός

Ο Ηράκλειος αναλαμβάνει την εξουσία, όταν το Βυζάντιο αντιμετώπιζει _____ και _____ προβλήματα. Εκείνη την περίοδο οι πόλεις παρακμάζουν, ο _____ της αυτοκρατορίας μειώνεται, το εμπόριο αποδυναμώνεται και παύει η κυκλοφορία _____. Για να αντιμετωπίσει τα αρνητικά αποτελέσματα, ο Ηράκλειος γίνεται _____-αυτοκράτορας και αποφασίζει να ηγηθεί προσωπικά του στρατού του. Το μέρος του παίρνει και η _____.

B. Περιγράφουμε με λίγα λόγια την εκστρατεία του Ηρακλείου κατά των Περσών. Πού αποδίδουν οι κάτοικοι της αυτοκρατορίας τη μεγάλη νίκη των Βυζαντινών;

.....

.....

.....

.....

Απεικόνιση της πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης (626) από το Χρονικό του Κωνσταντίνου Μανασσή

Κεφάλαιο 2 Η αραβική επέκταση και η άμυνα των Βυζαντινών

A. «Ο χρυσός αιώνας των Αράβων»

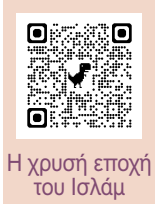
Στη Βαγδάτη, την πλουσιότερη πόλη του κόσμου, ο Αλ-Μαμούν, ο επονομαζόμενος «σοφός της Βαγδάτης», συγκεντρώνει και μεταφράζει πολύτιμα χειρόγραφα από ολόκληρο τον κόσμο που αφορούν όλες τις επιστήμες. Έτσι, στον «Οίκο της Σοφίας», όπως ονομάζεται η μεγάλη Βιβλιοθήκη της Βαγδάτης που είναι ανοιχτή σε όλους, ο Αλ-Μαμούν συγκεντρώνει τη σοφία των αρχαίων λαών και την προσφέρει απλόχερα. Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι, ενώ η Δύση διανύει τους «σκοτεινούς χρόνους» του Μεσαίωνα, ο αραβικός κόσμος ζει έναν «χρυσό αιώνα».

Ο «Οίκος της Σοφίας» στη Βαγδάτη. Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, Παρίσι.

«Μια νύχτα, ο χαλίφης* Αλ-Μαμούν ονειρεύτηκε τον Αριστοτέλη να του λέει: "η γνώση δεν έχει σύνορα και η σοφία δεν έχει φυλή ή εθνικότητα". [...]. Ο Αλ-Μαμούν θεωρείται σήμερα από τους ιστορικούς [...] ο χαλίφης που προώθησε τις επιστήμες όσο κανένας άλλος στον ισλαμικό κόσμο. Μάλιστα, λέγεται ότι, έπειτα από μία νίκη εναντίον των Βυζαντινών, δε ζήτησε να αποζημιωθεί με χρυσάφι αλλά με ένα αντίτυπο της «Αλμαγέστης» του Πτολεμαίου, ενός εμβληματικού κειμένου αστρονομίας».

Εχσάν Μασούντ (2019). *Επιστήμη και Ισλάμ* (διασκευή)

Η χρυσή εποχή του Ισλάμ

Διαβάζουμε την πηγή σε ομάδες, παρατηρούμε την εικόνα και απαντάμε στις ερωτήσεις:

χαλίφης:
μουσουλμάνος
ηγεμόνας

► Ποιος χαλίφης ονομάζεται ο «σοφός της Βαγδάτης»; Γιατί; Δικαιολογούμε την απάντησή μας με στοιχεία από την πηγή και την εικόνα.

► Η Δύση διανύει τους «σκοτεινούς χρόνους» του Μεσαίωνα, ενώ ο αραβικός κόσμος ζει έναν «χρυσό αιώνα». Πώς δικαιολογείται η φράση; Συζητάμε τις σκέψεις μας και σημειώνουμε δύο-τρία επιχειρήματα που τις τεκμηριώνουν.

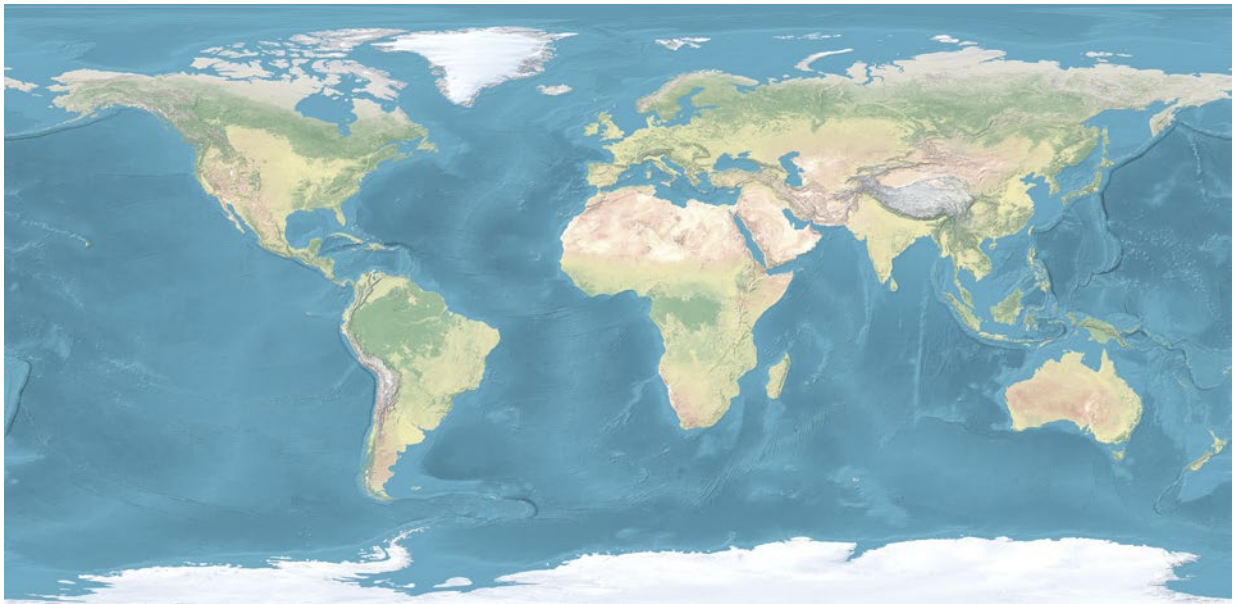
B. Ένας χάρτης που διαβάζεται... ανάποδα!

Ο «παγκόσμιος χάρτης» του Αλ-Ιντρίζι για τον Νορμανδό βασιλιά Ρογήρο.

Παρατηρούμε τον χάρτη σε ζευγάρια.

- ▶ Μπορούμε να διαβάσουμε εύκολα τον χάρτη με μια πρώτη ματιά;
- ▶ Ας γυρίσουμε τώρα το βιβλίο... ανάποδα! Ποιες ηπείρους αναγνωρίζουμε; Μπορούμε να εντοπίσουμε κάποιες από τις χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο θάλασσα; Πού βρίσκεται η Ελλάδα;
- ▶ Ο Αλ-Ιντρίζι χαρακτηρίζει τον χάρτη του «παγκόσμιο». Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές μπορούμε να εντοπίσουμε, συγκρίνοντας τον χάρτη του Αλ-Ιντρίζι με τον παρακάτω σύγχρονο παγκόσμιο χάρτη;

Γ. Μαριάμ Αλ Αστρουλαμπί, μια σπουδαία επιστήμονας!

Πώς άραγε μετρούσαν τον χρόνο οι άνθρωποι πριν την εφεύρεση των ρολογιών; Πώς προσανατολίζονταν πριν από την εμφάνιση της πυξίδας; Η απάντηση είναι με τον αστρολάβο, ένα πολυεργαλείο που υπολογίζει τη θέση των άστρων και το γεωγραφικό μήκος. Με αυτόν τον μικρό δίσκο, οι Άραβες έβρισκαν την ημέρα, την ώρα καθώς και τον προσανατολισμό, στοιχεία πολύ σημαντικά για την άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων, αφού προσεύχονται πάντα στραμμένοι προς τη Μέκκα. Αστρολάβους έχουν και οι Έλληνες. Ο αστρολάβος, όμως, τελειοποιήθηκε από μια γυναίκα επιστήμονα, τη Μαριάμ Αλ Αστρουλαμπί.

Ένας περσικός αστρολάβος του 18ου αιώνα.
Μουσείο της Ιστορίας της Επιστήμης Whipple, Κέιμπριτζ, Αγγλία

- Ποιες επιστήμες συνδυάζονται για την κατασκευή ενός αστρολάβου;

Τα _____ και η _____.

- Ποιες άλλες χρήσεις του αστρολάβου μπορούμε να σκεφτούμε και πώς άραγε αξιοποιείται ο αστρολάβος στη Δύση;

.....

- Ποια όργανα και ποιες εφευρέσεις έχουν αντικαταστήσει στις μέρες μας τους αστρολάβους;

.....

- Οι Άραβες αποδεικνύονται ακούραστοι, τολμηροί και σπουδαίοι επιστήμονες. Εσύ, ποιους από τους Άραβες που αναφέρθηκαν παραπάνω θα ήθελες να γνωρίσεις από κοντά και γιατί; Μοιράσου τις σκέψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

► Από το σήμερα... στο χθες

Οι αριθμοί, όπως τους γνωρίζουμε σήμερα, αλλά και πολλές λέξεις που χρησιμοποιούμε στην καθημερινότητά μας, προέρχονται από τους Άραβες. Ας ψάξουμε να βρούμε αραβικές λέξεις που επιβιώνουν στη γλώσσα μας ακόμη και σήμερα.

.....
.....
.....
.....

Ποιοι ήταν οι Ίσαυροι;

A. Ο Λέων Γ΄ ο Ίσαυρος αναδιοργανώνει διοικητικά το Βυζάντιο και χωρίζει την αυτοκρατορία σε δώδεκα διαμερίσματα, για να μπορεί να την ελέγχει καλύτερα. Κάποια από αυτά τα διοικητικά διαμερίσματα τα ονομάζει **Θέματα** (με προεξάρχοντα έναν στρατηγό), κάποια άλλα **Εξαρχάτα** (όπου αναθέτει την ευθύνη τους σε έναν έξαρχο) και κάποια άλλα **Δουκάτα**, με υπεύθυνο έναν Δούκα. Ας αντιστοιχίσουμε, λοιπόν, τους αριθμούς με το όνομα του κάθε διοικητικού διαμερίσματος επάνω στον χάρτη και ας προσπαθήσουμε να καταλάβουμε σε ποια περιοχή πλεονάζουν τα θέματα και σε ποια τα εξαρχάτα και τα δουκάτα. Γιατί, λέτε, να συμβαίνει αυτό;

1 Εξαρχάτο της Ραβέννας	7 Θέμα Θράκης
2 Δουκάτο της Βενετίας	8 Θέμα Οψίκιου
3 Δουκάτο της Ρώμης	9 Θέμα Θρακησίων
4 Δουκάτο της Νάπολης	10 Θέμα Ανατολικών
5 Δουκάτο της Καλαβρίας	11 Θέμα Κιβυρραιωτών
6 Θέμα Ελλάδος	12 Θέμα Αρμενιικών

εξαρχάτο:
διοικητική περιφέρεια στην Ιταλία και τη βόρεια Αφρική με διοικητή τον έξαρχο, ο οποίος συγκέντρωνε την πολιτική και στρατιωτική εξουσία

δουκάτο:
περιοχή που ως κυβερνήτη και αρχηγό είχε τον δούκα

B. Απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

1. Πόσα από τα διοικητικά διαμερίσματα είναι θέματα;
2. Πόσα είναι δουκάτα;
3. Πόσα είναι εξαρχάτα;
4. Ο έξαρχος διοικεί το
5. Ο δούκας διοικεί το
6. Ο στρατηγός διοικεί το
7. Πού βρίσκεται το θέμα Θρακησίων και πού το θέμα Θράκης;
8. Τι περιλαμβάνει το θέμα της Ελλάδος;

Κεφάλαιο 4 Η κρίση της Εικονομαχίας

A. Παρατηρούμε τις εικόνες και απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

Η Εικονομαχία

Το εσωτερικό του ναού της Αγίας Ειρήνης στην Κωνσταντινούπολη αποτελεί τυπικό δείγμα ανεικονικής τέχνης, καθώς διαθέτει μόνον έναν μαύρο σταυρό σε χρυσό φόντο.

Το εσωτερικό της Μονής του Οσίου Λουκά στη Βοιωτία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της μετά την Εικονομαχία περιόδου.

- Ποιο είναι το χαρακτηριστικότερο από τα διακοσμητικά στοιχεία ενός ναού;

.....

- Ποια εντύπωση δίνει αισθητικά ο ναός του Οσίου Λουκά στη Βοιωτία;

.....

- B. Είναι σωστός ή υπερβολικός ο χαρακτηρισμός ότι, με την ανεικονική διακόσμηση που επιβάλλουν οι Εικονομάχοι αυτοκράτορες οι εκκλησίες μοιάζουν με σπηροπρωλεία ή ορνιθώνες; Καταγράψουμε τις απόψεις μας.

.....

.....

.....

A. Επιλέγουμε τη σωστή απάντηση.

Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες χρησιμοποιούν τους Σλάβους ως:

- α. φύλακες.
- β. μισθοφόρους.
- γ. δούλους.

Οι Σλάβοι μαζί με τους Αβάρους διασχίζουν τον ποταμό:

- α. Σηκουάνα.
- β. Δούναβη.
- γ. Τάμεση.

Ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος αναλαμβάνουν:

- α. να σχηματίσουν στρατό με Σλάβους.
- β. να διδάξουν τον Χριστιανισμό.
- γ. να οργανώσουν τη σλαβική εκκλησία.

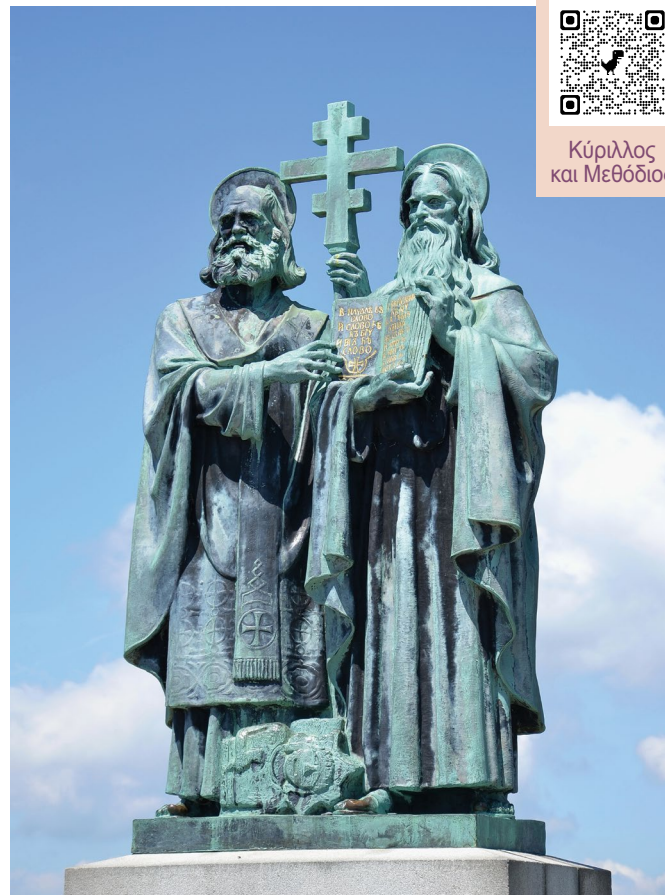
Σκλαβηνίες δημιουργούνται στη:

- α. βόρεια Βαλκανική χερσόνησο.
- β. δυτική Βαλκανική χερσόνησο.
- γ. νότια Βαλκανική χερσόνησο.

B. Τοποθετούμε σε χρονολογική σειρά τα πέντε στάδια του εκχριστιανισμού των Σλάβων από τον Κύριλλο και τον Μεθόδιο.

Ο Κύριλλος και ο Μεθόδιος:

- Κηρύττουν τον χριστιανικό λόγο.
- Μεταφράζουν το Ευαγγέλιο.
- Επινόουν το σλαβικό αλφάβητο.
- Οργανώνουν την Εκκλησία.
- Προετοιμάζουν ιερείς.

Κύριλλος και Μεθόδιος

Κύριλλος και Μεθόδιος, άγαλμα στην Τσεχία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Κεφάλαιο 6

Οι γείτονες του Βυζαντίου: Βούλγαροι και Ρώσοι

A. Βυζάντιο και Βούλγαροι

Βρίσκουμε τις λέξεις
στο κρυπτόλεξο:

ΧΑΝΟΣ	ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	ΚΥΡΙΛΛΙΚΟ
ΑΛΦΑΒΗΤΟ	ΒΑΠΤΙΣΜΑ
ΒΟΓΟΡΗΣ	ΣΥΝΘΗΚΗ
ΣΥΜΕΩΝ	ΕΙΡΗΝΗ

Οι γείτονες
του Βυζαντίου

Λ	Η	Ε	Α	Σ	Λ	Τ	Γ	Ο	Υ	Β	Μ	Φ	Ρ	Σ
Ε	Θ	Π	Ο	Λ	Ι	Τ	Ι	Σ	Μ	Ο	Σ	Θ	Υ	Λ
Γ	Ι	Ν	Φ	Κ	Φ	Κ	Μ	Κ	Ω	Β	Μ	Μ	Α	Φ
Λ	Α	Ρ	Ο	Ν	Ε	Α	Ρ	Χ	Ζ	Ζ	Ε	Ε	Ν	Κ
Χ	Ω	Ν	Η	Ρ	Φ	Τ	Β	Β	Ρ	Ω	Λ	Β	Ν	Υ
Β	Β	Θ	Π	Ν	Ν	Π	Γ	Η	Ν	Α	Ι	Ν	Ξ	Ρ
Α	Π	Ξ	Ρ	Β	Η	Λ	Λ	Γ	Τ	Ρ	Θ	Φ	Κ	Ι
Π	Β	Σ	Υ	Ν	Θ	Η	Κ	Η	Φ	Ο	Σ	Τ	Ρ	Λ
Τ	Ο	Σ	Β	Σ	Ψ	Α	Ζ	Ζ	Φ	Π	Γ	Γ	Χ	Λ
Ι	Γ	Ε	Δ	Ι	Π	Λ	Ω	Μ	Α	Τ	Ι	Α	Μ	Ι
Σ	Ο	Ι	Ε	Κ	Φ	Λ	Π	Δ	Τ	Ν	Ζ	Β	Ψ	Κ
Μ	Ρ	Σ	Ν	Γ	Χ	Ξ	Ι	Γ	Λ	Δ	Π	Χ	Ω	Ο
Α	Η	Ρ	Γ	Λ	Φ	Ρ	Β	Φ	Φ	Υ	Γ	Φ	Ρ	Ι
Σ	Σ	Ι	Δ	Η	Χ	Δ	Γ	Ψ	Ρ	Ν	Τ	Θ	Τ	Α
Κ	Φ	Χ	Ι	Ζ	Ο	Ν	Χ	Δ	Λ	Ω	Μ	Α	Τ	Δ

B. Βυζάντιο και Ρώσοι

Διαβάζουμε το κείμενο για την Άννα την Πορφυρογέννητη και απαντάμε στις ερωτήσεις.

Η βυζαντινή πριγκίπισσα Άννα ονομάζεται πορφυρογέννητη, επειδή γεννήθηκε το 963 στο ειδικό πορφυρό δωμάτιο των ανακτόρων, όταν ο πατέρας της, ο Ρωμανός Β΄, ήταν αυτοκράτορας. Μεγαλώνοντας, η πριγκίπισσα έγινε περιζήτητη νύφη. Όταν ήταν αυτοκράτορας ο αδερφός της, Βασίλειος Β΄, ο Ρώσος πρίγκιπας Βλαδύμηρος βαπτίστηκε χριστιανός και την παντρεύτηκε. Η Άννα βοήθησε τον Βλαδύμηρο στον εκχριστιανισμό των Ρώσων και έγινε η πνευματική του σύμβουλος. Με την Άννα στο πλευρό του Βλαδύμηρου, η βυζαντινή διπλωματία πέτυχε μια μεγάλη νίκη.

Από τη συγγραφική ομάδα

Η Άννα
η Πορφυρογέννητη

1. Ποια χρονιά γεννήθηκε η Άννα;
2. Γιατί ονομάστηκε Πορφυρογέννητη;
3. Ποιος ήταν ο πατέρας της;
4. Ποιος ήταν ο Βασίλειος Β΄;
5. Ποιον παντρεύτηκε η Άννα;
6. Γιατί θεωρείται ότι νίκησε η βυζαντινή διπλωματία με τον γάμο της Άννας;

A. Τοποθετούμε κατά χρονολογική σειρά τα παρακάτω ιστορικά γεγονότα.

- Ανακατάληψη της Κρήτης.
- Κυριαρχία των Βυζαντινών στην ιταλική πόλη Μπάρι.
- Κυριαρχία των Βυζαντινών στην Κύπρο.
- Στέψη αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ και ίδρυση Μακεδονικής δυναστείας.
- Θάνατος Βασιλείου Β΄ και αρχή της παρακμής των Μακεδόνων.
- Μάχη στο Κλειδί και ολοκληρωτική συντριβή των Βουλγάρων.

B. Το «Επαρχικόν Βιβλίον» του Λέοντα Στ΄ του Σοφού έχει ενδιαφέρον όχι μόνο για τους κανόνες του αλλά και για τα διάφορα επαγγέλματα του 10ου αιώνα στα οποία αναφέρεται. Μπορούμε να μαντέψουμε τι δουλειά κάνει ο καθένας από τους επαγγελματίες που εμφανίζονται στην αριστερή στήλη και να τους ταιριάξουμε με όσους υπάρχουν στη δεξιά στήλη; Αν κάποιο από τα επαγγέλματα αυτά δεν υπάρχει στις μέρες μας, ας το κυκλώσουμε.

Μακελλάριοι	τραπεζίτες
Ιχθυοπράται	κρεοπώλες
Κηρουλάριοι	ιχθυοπώλες
σαπωνοπράται	βαφείς
μεταξωπράται	πωλητές μεταξωτών υφασμάτων
τραπεζίται	κηροπλάστες
ζωγράφοι	σαπυνοποιοί

Τα βυζαντινά επαγγέλματα

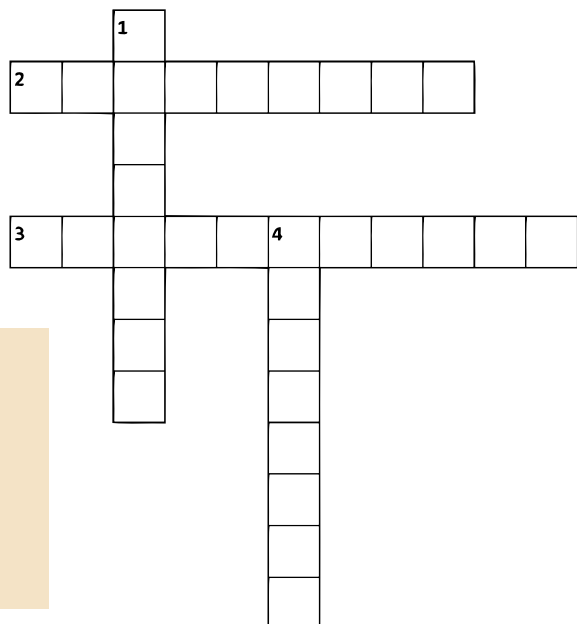
Γ. Συμπληρώνουμε το σταυρόλεξο με τη νομοθεσία της Μακεδονικής δυναστείας.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ

2. Νόμοι που ρυθμίζουν τη σχέση του κράτους με την Εκκλησία.
3. Νόμος που προστατεύει τους φτωχούς.

ΚΑΘΕΤΑ

1. Αναθεωρημένοι νόμοι που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της εποχής.
4. «...Βιβλίο»: σειρά από νόμους που ρυθμίζουν την αγορά και τις συντεχνίες.

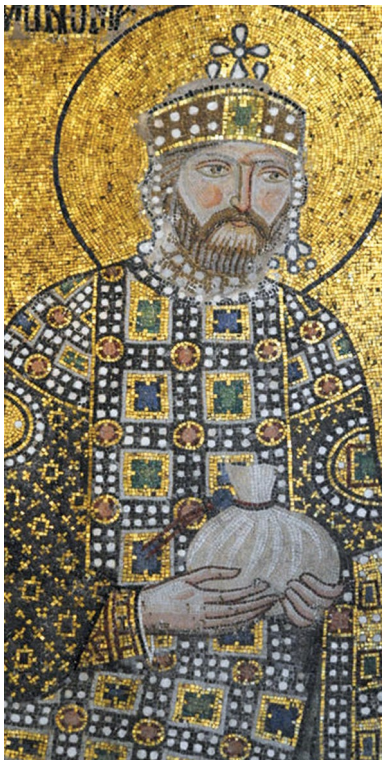

A. Ποια από τα παρακάτω μέτρα οδηγούν το Βυζάντιο σε παρακμή; Τα υπογραμμίζουμε.

- ▶ Κόβονται και κυκλοφορούν νέα νομίσματα.
- ▶ Καταργείται ο νόμος του «Αλληλέγγυου».
- ▶ Οι εκτάσεις γης παραχωρούνται πλέον μόνο σε «δυνατούς».
- ▶ Σημειώνονται επιδρομές από μετακινούμενα φύλα.
- ▶ Υπάρχει άνθιση των τεχνών και των γραμμάτων.
- ▶ Αποδυναμώνονται ο στρατός και ο στόλος.
- ▶ Χρησιμοποιούνται ξένοι μισθοφόροι αντί για Ακρίτες.
- ▶ Απαλλάσσονται όλοι οι κάτοικοι από τη βαρύτατη φορολογία.

B. Συμπληρώνουμε τα κενά.

κατάρρευση
αυτοκρατορία
αγροτικοί
Βενετούς
νόμοι
κινήσεις
αστικά κέντρα

Κατά τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης της Μακεδονικής δυναστείας, η _____ διανύει περίοδο ακμής. Στην πορεία, μερικές λανθασμένες _____ των αυτοκρατόρων οδηγούν το Βυζάντιο σε _____. Οι «δυνατοί» αποκτούν και πάλι εξουσία και παραμελούνται οι _____ πληθυσμοί. Νέοι _____ ενισχύουν τους πλούσιους, οι μικροκαλλιεργητές αναγκάζονται να πουλήσουν τις εκτάσεις γης τους και να αναζητήσουν την τύχη τους στα _____. Καθώς τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται, οι Βυζαντινοί καταφεύγουν στους _____ για βοήθεια.

Ένας από τους τελευταίους αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας είναι ο Κωνσταντίνος Θ' ο Μονομάχος. Εδώ τον βλέπουμε σε ψηφιδωτό από την Αγία Σοφία.

Κεφάλαιο 9 Οι σχέσεις του Βυζαντίου με τη Δύση

Θεοφανώ.
Από την
Κωνσταντινούπολη
στη Δύση

A. Παρακάτω βλέπουμε μια τεράστια τοιχογραφία από την πόλη Ναϊμέχεν της Ολλανδίας, όπου οι καλλιτέχνες Γκέρκο Χίντινκ και Μάακε Βαν Ντεν Χούβελ εξιστορούν τη ζωή της Θεοφανώς. Παρατηρούμε σε ζευγάρια το έργο και μετά τοποθετούμε τον σωστό αριθμό στο σωστό τμήμα της τοιχογραφίας.

- 1 Η πριγκίπισσα Θεοφανώ γεννιέται το 960 στην Κωνσταντινούπολη και πεθαίνει το 991 στο Ναϊμέχεν.
- 2 Παντρεύεται τον αυτοκράτορα Όθωνα Β' το 972.
- 3 Το 980 αποκτάει τον διάδοχο του θρόνου των Φράγκων, Όθωνα Γ'.
- 4 Φέρνει μαζί της από την Κωνσταντινούπολη στη Δύση βιβλία, κοσμήματα και πολύτιμα πετράδια. Επίσης, φέρνει για πρώτη φορά πιρουνία.
- 5 Η Θεοφανώ εισάγει στη Δύση την καθημερινή καθαριότητα!
- 6 Το 983 ο Όθων Β' πεθαίνει και ο γιος της Θεοφανώς, Όθων Γ', στέφεται αυτοκράτορας των Φράγκων στο Άαχεν.
- 7 Επειδή ο Όθων Γ' είναι μόλις 3 χρονών όταν ανεβαίνει στον θρόνο, η Θεοφανώ γίνεται αυτοκράτειρα μέχρι τον θάνατό της.
- 8 Ο τάφος της βρίσκεται στην εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα στην Κολωνία.
- 9 Ο Όθων Γ' κτίζει στη μνήμη της την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Ναϊμέχεν.

B. Στο κάτω μέρος της τοιχογραφίας βλέπουμε έξι ναούς από τις έξι πόλεις που συνδέονται με τη ζωή της Θεοφανώς. Ας προσπαθήσουμε να αντιστοιχίσουμε την πόλη με την εκκλησία της.

Κωνσταντινούπολη	Άγιος Βιτάλιος
Ραβέννα	Άγιος Νικόλαος
Ρώμη	Καθεδρικός Ναός Παναγίας
Κολωνία	Αγία Σοφία
Άαχεν	Άγιος Παντελεήμων
Ναϊμέχεν	Άγιος Πέτρος

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Κεφάλαιο 10 Τα γράμματα και οι τέχνες στο Βυζάντιο

A. Μελετάμε την πηγή σε ζευγάρια και κυκλώνουμε το σωστό.

Γνωρίσαμε το δέντρο από τον καρπό

«Ο χαλίφης των Αράβων, ο Αλ Μαμούν, ήταν θαυμαστής της γεωμετρίας. Όταν πληροφορήθηκε ότι, μετά από μια μάχη όπου νίκησε τους Βυζαντινούς, ανάμεσα στους αιχμαλώτους ήταν και ένας μαθητής του Λέοντα του Φιλοσόφου ή Μαθηματικού, ζήτησε να τον γνωρίσει. Τον έβαλε να συζητήσει με τους δικούς του Άραβες μαθηματικούς και οι γνώσεις του τον εξέπληξαν, παρότι ήταν μόνο ένας μαθητής και όχι ο δάσκαλος. Τον έστειλε, λοιπόν, πίσω στην Κωνσταντινούπολη με ένα μήνυμα για τον Λέοντα, που έλεγε: "Γνωρίσαμε το δέντρο από τον καρπό, τον δάσκαλο από τον μαθητή. Επειδή, λοιπόν, εσύ που είσαι τόσο σπουδαίος στην επιστήμη σου, είσαι άγνωστος στους συμπολίτες σου και δεν σε έχουν τιμήσει για τη σοφία και τη γνώση σου, αποδέξου να έρθεις σε εμάς και να μας προσφέρεις τη διδασκαλία σου. Και εάν δεχθείς, όλοι οι υπήκοοί μου θα σε προσκυνούν και θα πάρεις τόσα πλούτη και τόσα δώρα που ποτέ άλλος άνθρωπος δεν πήρε"».

Κεδρηνός, Γ. (2019). «Σύνοψις Ιστοριών». Συλλογή Έργων Βυζαντινής Ιστορίας, σ. 453 (διασκευή)

Το Παρισινό Ψαλτήρι

Τι εννοεί ο Αλ Μαμούν με τη φράση: «γνωρίσαμε το δέντρο από τον καρπό»;

- ότι γνώρισε τον Λέοντα τον Φιλόσοφο ή Μαθηματικό μέσω του μαθητή του.
- ότι επιθυμεί να εισάγει από το Βυζάντιο καρπούς που καλλιεργούνται μόνο εκεί.

Ποια είναι η ιδιότητα του Λέοντα του Φιλοσόφου ή Μαθηματικού:

- Μαθηματικός και Φιλόσοφος.
- διευθυντής του Πανδιδακτηρίου.
- και τα δύο.

B. Απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

- Τι υπόσχεται ο βασιλιάς στον Λέοντα, εάν δεχτεί να εργαστεί στην αυλή του; Τι δείχνει αυτή η πρόταση σχετικά με τη γνώση και τις επιστήμες την περίοδο που μελετάμε;

.....

.....

- Εάν ήσουν εσύ στη θέση του Λέοντα, θα δεχόσουν την πρόταση του χαλίφη;

.....

.....

Η καθημερινή
ζωή
στο Βυζάντιο

- A. Παρατηρούμε τις παρακάτω παραστάσεις σε ζευγάρια και σημειώνουμε τι βλέπουμε και τι πληροφορίες μάς δίνει η καθεμία για τον τρόπο ψυχαγωγίας των Βυζαντινών. Αιτιολογούμε την απάντησή μας.

Πηγή: Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών
και Μεταβυζαντινών Μνημείων

.....

.....

.....

.....

- B. Έχει σχέση η καθημερινή ζωή των Βυζαντινών με τη ζωή σήμερα στον τόπο όπου ζεις (πόλη ή χωριό);

.....

.....

.....

.....

Κεφάλαιο 12 Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο

A. Διαβάζουμε σε μικρές ομάδες το παρακάτω κείμενο.

Μετά υπογραμμίζουμε **με μπλε** ό,τι είναι ίδιο στο δικό μας σχολείο και **με κόκκινο** ό,τι είναι διαφορετικό.

Στο βυζαντινό σχολείο

Τα αγόρια από έξι μέχρι δέκα ετών είχαν για δάσκαλο τον γραμματιστή, ο οποίος ήταν πάντα άντρας. Το σχολείο λειτουργούσε είτε στο σπίτι του γραμματιστή είτε σε κάποια εκκλησία. Οι πολύ πλούσιες οικογένειες είχαν γραμματιστή στο σπίτι τους. Τα κορίτσια δεν πήγαιναν στο σχολείο, αλλά παρακολουθούσαν ιδιαίτερα μαθήματα και πάλι στα σπίτια τους.

Οι γραμματιστές ήταν άνθρωποι φτωχοί που ζούσαν από τα διδάκτρα που τους πλήρωναν οι γονείς. Ήταν αυστηροί και συχνά τιμωρούσαν τους μαθητές τους, καμιά φορά ακόμη και κτυπώντας τους με ραβδί. Μάθαιναν στα μικρά παιδιά να διαβάζουν και να γράφουν πρώτα τα γράμματα, μετά τις συλλαβές και μετά ολόκληρα κείμενα. Δεν υπήρχαν βιβλία, πέρα από τη Βίβλο και τα ψαλτήρια. Οι μαθητές μάθαιναν μέσω της αποστήθισης και της αντιγραφής, ενώ έκαναν και αριθμητική, υπολογίζοντας με το μυαλό τους.

Από τη συγγραφική ομάδα

B. Έχεις χρόνο ένα λεπτό να εξηγήσεις σε δύο συμμαθητές/-τριές σου πώς περνούσε την ημέρα του ένα αγόρι της ηλικίας σου στο βυζαντινό σχολείο του γραμματιστή.

Αν σου μείνουν μερικά δευτερόλεπτα, πρέπει να εξηγήσεις και τι έκανε ένα κορίτσι στην ηλικία σου.

Τώρα είναι η σειρά των υπόλοιπων της ομάδας να μιλήσουν για ένα λεπτό για το βυζαντινό σχολείο.

Ποιος από τους τρεις θυμάται τις πληροφορίες καλύτερα; Ήρθε η ώρα να τις πει στην υπόλοιπη τάξη.

A. Συμπληρώνουμε την ακροστιχίδα της Βενετίας, της ναυτικής πόλης που με τον ισχυρό στόλο της θα βοηθήσει τους Βυζαντινούς στην απώθηση των Νορμανδών:

- B** _____ Ο στόλος που βοηθά το Βυζάντιο στην απώθηση των Νορμανδών
E _____ Ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός παραχωρεί τέτοια προνόμια στους Βενετούς
N _____ Τέτοια δικαιώματα παραχωρούνται και στη Γένοβα, μια άλλη πόλη της ίδιας περιοχής
E _____ Οι Νορμανδοί οργανώνουν τέτοια ενέργεια στη Βαλκανική
T _____ Εχθρός του Βυζαντίου στην Ανατολή είναι οι Σελτζούκοι
I _____ Οι βυζαντινές πόλεις αυτής της περιοχής κατακτώνται από τους Νορμανδούς
A _____ Οι Βενετοί δημιουργούν στον Γαλατά μια τέτοια ολόκληρη (ανάποδα)

B. Το Βυζάντιο στη Βενετία

Η Βενετία υπήρξε επαρχία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που σταδιακά απέκτησε ανεξαρτησία. Ωστόσο, αν και έχει τον δικό της πολιτικό άρχοντα, τον Δόγη, συνεχίζει να διατηρεί στενούς δεσμούς με το Βυζάντιο και να δηλώνει πάντοτε υποταγή στον βυζαντινό αυτοκράτορα. Ο θαυμασμός των Βενετών για την Κωνσταντινούπολη, την πόλη των πόλεων, είναι φανερός τόσο από τον τρόπο της ζωής τους όσο και από την αρχιτεκτονική και τα έργα τέχνης που κοσμούν την πόλη τους.

Οι σχέσεις του Βυζαντίου με τη Βενετία

Από τη συγγραφική ομάδα

Προσπαθούμε σε ομάδες να εντοπίσουμε ίχνη του Βυζαντίου στη Βενετία, συγκεντρώνοντας πληροφορίες

- ▶ για βυζαντινά μνημεία
- ▶ για βυζαντινά ήθη και έθιμα και βυζαντινές συνήθειες.

Μετά, ανακοινώνουμε τα ευρήματά μας στην τάξη μέσω μιας παρουσίασης, ενός άρθρου ή μιας αφίσας.

Τον 11ο αιώνα οι Βενετοί κτίζουν έναν μεγαλοπρεπή ναό που μιμείται το αρχιτεκτονικό σχέδιο του ναού των Αγίων Αποστόλων της Κωνσταντινούπολης. Συγκεκριμένα, αν κοιτάξει κανείς τον ναό από ψηλά, θα διαπιστώσει ότι οι τρούλοι του σχηματίζουν σταυρό. Αλλά και το εσωτερικό του είναι διακοσμημένο με βυζαντινά ψηφιδωτά, ενώ ολόκληροι κίονες λέγεται ότι έχουν μεταφερθεί από την Κωνσταντινούπολη, για να τον στολίσουν. Βυζαντινοί και Βενετοί τεχνίτες δουλεύουν στον ναό για χρόνια.

Σήμερα, η εξωτερική όψη του ναού έχει αλλάξει πολύ, όταν, όμως, επισκεφτεί κανείς το εσωτερικό του, βλέπει «το Βυζάντιο στη Βενετία».

Από τη συγγραφική ομάδα

Η βασιλική του Αγίου Μάρκου στη Βενετία, 1849, Κάρλο Γκρούμπας

A. Συμπληρώνουμε τα κενά.

**Βενετούς
συνοικία
Νορμανδοί
φόρους
αντάλλαγμα**

Μετά τους Σελτζούκους Τούρκους, την αυτοκρατορία απειλούν οι _____, οι οποίοι επιδιώκουν την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης. Τότε, ο Αλέξιος Α΄ ο Κομνηνός ζητάει βοήθεια από τους _____ με _____ κάποια προνόμια. Τους επιτρέπει να εγκατασταθούν στον Κεράτιο κόλπο και να δημιουργήσουν δική τους _____, χωρίς να πληρώνουν _____ στο βυζαντινό κράτος.

Η _____ πολιτική των Κομνηνών στηρίζεται στους _____ και δεν προστατεύει πλέον τους γεωργούς, με αποτέλεσμα οι τελευταίοι να επιβιώνουν με τεράστια δυσκολία. Εφαρμόζεται, επίσης, το μέτρο της _____, οπότε παραχωρούνται στους ευγενείς κομμάτια γης με αντάλλαγμα τις _____ υπηρεσίες τους.

**εσωτερική
στρατιωτικές
Πρόνοιας
ευγενείς**

B. Κάνουμε τη σωστή αντιστοίχιση.

Αλέξιος Α΄
Ιωάννης Β΄
Μανουήλ Α΄

Κατακτά κρατίδια στη Μ. Ασία και τα Βαλκάνια
Υπογράφει ειρήνη με τους Ούγγρους
Χρησιμοποιεί διπλωματικά μέσα
Παραχωρεί στους Βενετούς εμπόρους προνόμια
Οδηγεί τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία σε ήττα στο Μυριοκέφαλο
Κυριαρχεί επί των Σλάβων

- A.** Μελετάμε το σχετικό ψηφιακό υλικό για να καταλάβουμε τι ακριβώς συνέβη στη Δ΄ Σταυροφορία.
- B.** Το 1204 η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους είναι ένα τραγικό γεγονός, το οποίο έχει καταστροφικές συνέπειες για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ας συζητήσουμε σε ομάδες πώς οδηγήθηκε η αυτοκρατορία στο αποτέλεσμα αυτό και ας απαντήσουμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

- Τι συνέβη με το Σχίσμα του 1054;

.....

.....

.....

- Πώς ο Αλέξιος Γ΄ έφερε με τις πράξεις του τους Σταυροφόρους στην Κωνσταντινούπολη;

.....

.....

Η Δ΄
Σταυροφορία

- Γιατί ήταν αποδυναμωμένος ο βυζαντινός στρατός και ο στόλος;

.....

.....

- Ποιος ήταν ο ρόλος του Πάπα;

.....

.....

Ο βυζαντινολόγος G. Ostrogorsky περιγράφει τα γεγονότα της ανάκτησης της Κωνσταντινούπολης από τους Βυζαντινούς και τη στέψη του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου ως εξής:

«Στα 57 χρόνια της λατινικής κυριαρχίας, η Κωνσταντινούπολη είχε χάσει το μεγαλείο και τον πλούτο της. [...] Τα μεγάλα έργα τέχνης (τα) είχε διοχετεύσει η λατινική αυτοκρατορία στη Δύση γιατί [...] νόμιζε ότι, χαρίζοντάς τα, θα διατηρούσε την εύνοια των δυτικών δυνάμεων. Οι εκκλησίες είχαν ερημωθεί από τους θησαυρούς και από τα άγια λείψανά τους και το ανάκτορο των Βλαχερνών είχε γίνει ερείπια. Παρόλα αυτά, ο βυζαντινός λαός πανηγύρισε το γεγονός. Η είσοδος του αυτοκράτορα στην ελευθερωμένη πόλη πήρε τη μορφή θρησκευτικής γιορτής. Ο λαός προϋπάντησε τον Μιχαήλ Η΄ με την εικόνα της Οδηγήτριας [...]. Ο αυτοκράτορας πορεύτηκε πεζός, "περισσότερο χριστιανός παρά αυτοκράτορας", με την ιερή πομπή στη μονή Στουδίου και ύστερα στην Αγία Σοφία».

Ostrogorsky, G. *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. Γ΄, σελ. 131-132 (διασκευή)

Εμείς, αφού χρησιμοποιήσουμε στοιχεία από την πηγή, καθώς και τις ιστορικές γνώσεις που έχουμε αποκομίσει από τη μελέτη του ίδιου κεφαλαίου στο βιβλίο μας, μπορούμε να βοηθήσουμε τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο να γράψει τον λόγο που θα εκφωνήσει μπροστά στους κατοίκους της Πόλης μετά τη στέψη του; Ας σημειώσουμε τα σημεία, στα οποία πρέπει να αναφερθεί:

- ▶ Τι απαντά στη θερμή υποδοχή που του έχουν ετοιμάσει οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης.
- ▶ Πού αποδίδει το ευχάριστο γεγονός της ανάκτησης της Πόλης και πώς συστήνει τον εαυτό του.
- ▶ Τι σκοπεύει να κάνει στο εξής, προκειμένου να αποκτήσει η βασιλεύουσα την παλιά της αίγλη αλλά και να προστατευθεί από τους εχθρούς.

Μολυβδόβουλλο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου.
Νομισματικό Μουσείο, Αθήνα

Κεφάλαιο 5 Η ακμή της Θεσσαλονίκης

A. Επιλέγουμε τη σωστή απάντηση.

Η Θεσσαλονίκη εξελίχθηκε σε:

- εμπορικό και πνευματικό κέντρο.
- κέντρο της Εκκλησίας.
- στρατόπεδο οργάνωσης.
- βιομηχανικό κέντρο.

Οι Ζηλωτές ήταν:

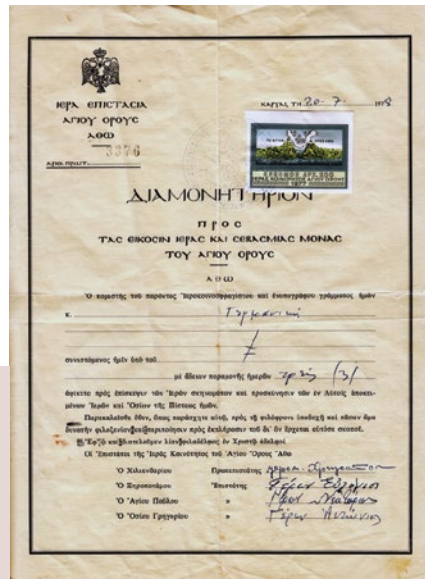
- νομικοί.
- ευγενείς.
- προστάτες των χαμηλών τάξεων.
- μετακινούμενα φύλα.

Η Θεσσαλονίκη δέχτηκε απειλές από:

- Νορμανδούς.
- Σαρακηνούς και Φράγκους.
- Σαρακηνούς και Νορμανδούς.
- Ζηλωτές.

Ένα από τα σπουδαιότερα βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης θεωρείται σήμερα:

- ο ναός του Αγίου Δημητρίου.
- ο Λευκός Πύργος.
- το Δημαρχείο.
- η βυζαντινή αγορά.

Αυτό είναι το λεγόμενο διαμονητήριο, δηλαδή η ειδική άδεια εισόδου και διαμονής στο Άγιον Όρος. Εκδίδεται από τα γραφεία προσκυνητών της Ιεράς Επιστοσίας στη Θεσσαλονίκη ή στην Ουρανούπολη της Χαλκιδικής.

Ο ναός του Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη και η βυζαντινή μαρμαρίνη τρογγυλή λεκάνη (φιάλη του αγιασμού).

B. Τα τείχη της Θεσσαλονίκης, που σε μεγάλο βαθμό σώζονται έως σήμερα, μας δίνουν την ευκαιρία να καταλάβουμε πώς ήταν η οχύρωση μιας βυζαντινής πόλης. Με τη βοήθεια κειμένων, φωτογραφιών και σχεδιαγραμμάτων, ας προσπαθήσουμε να τα περιγράψουμε.

.....

.....

.....

Είμαι ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου. Πριν στεφθώ αυτοκράτορας, ήμουν δεσπότης (ηγεμόνας) του Μυστρά. Εκεί απέδειξα ότι έχω διοικητικές ικανότητες. Αναδιοργάνωσα τον στρατό και κατάφερα να θέσω ολόκληρη την Πελοπόννησο κάτω από βυζαντινό έλεγχο. Απαίτησα με αποφασιστικότητα φόρο από τους αριστοκράτες της Πελοποννήσου και χρησιμοποίησα τα χρήματα για να επισκευάσω τα τείχη. Έδειξα και τις ικανότητές μου στη διπλωματία, όταν ήρθα σε επαφή με τον Πάπα, με σκοπό να προωθήσω την Ένωση των δύο Εκκλησιών. Μετά, υπέγραψα συνθήκη ειρήνης με τον Σουλτάνο, με σκοπό να ανασυντάξω τις δυνάμεις του Βυζαντίου. Όμως, δεν με ένοιαζε μόνο ο πόλεμος και η διπλωματία αλλά και η φιλοσοφία. Συχνά συζητούσα φιλοσοφικά θέματα με τον πιο σπουδαίο φιλόσοφο του Μυστρά, τον Γεώργιο Γεμιστό Πλήθωνα.

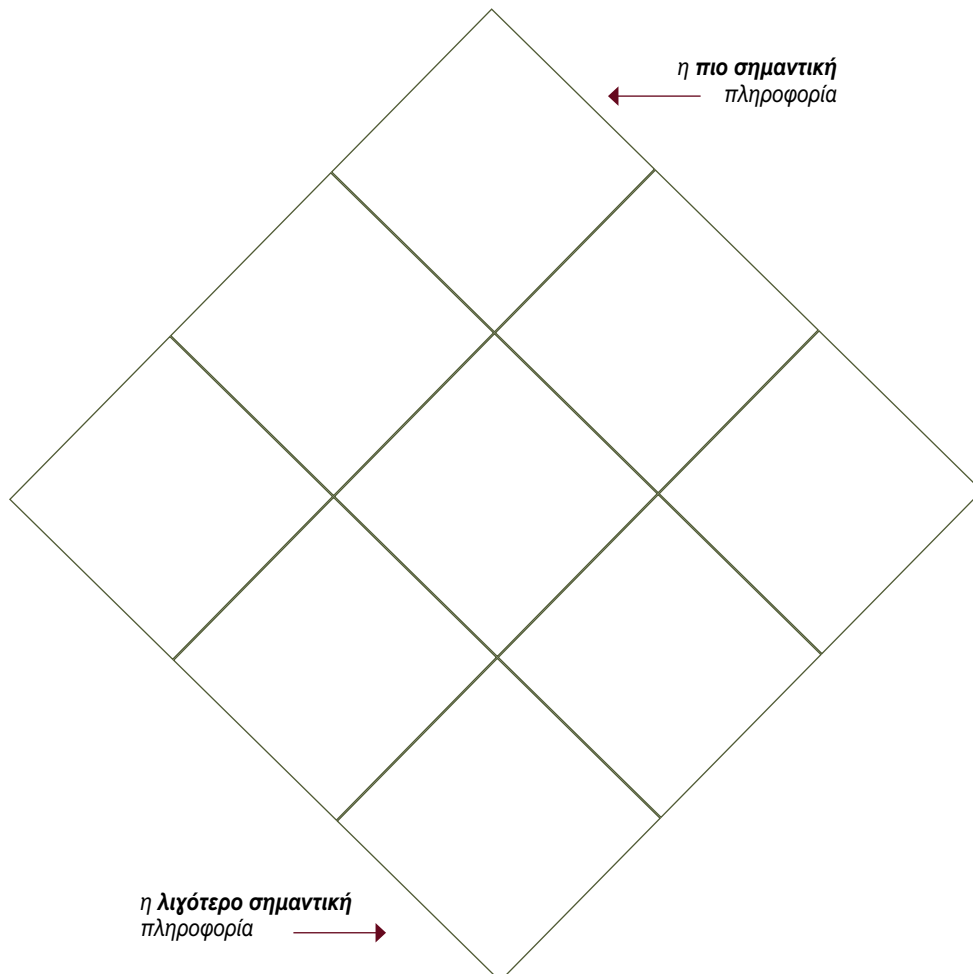

Κωνσταντίνος ΙΑ΄ ο Παλαιολόγος.
Έργο άγνωστου καλλιτέχνη. Εφημ.
Ελευθεροτυπία, «Ιστορικά», 2020

Το παλάτι
του Μυστρά

Διαβάζουμε σε ζευγάρια τα λόγια του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου, όπως τα έχει διατυπώσει η συγγραφική ομάδα. Μετά, αξιολογούμε τις ικανότητες και το έργο του. Γράφουμε στην κορυφή του παρακάτω ρόμβου την πιο σημαντική, κατά τη γνώμη μας, πληροφορία και τη λιγότερο σημαντική στη βάση του. Στη μέση γράφουμε τις υπόλοιπες πληροφορίες. Συζητάμε στην τάξη τις αποφάσεις μας.

- A. Οι νεότεροι λογοτέχνες έχουν εμπνευστεί κι εκείνοι από τους θρύλους που συνδέονται με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης. Σε ποιον θρύλο αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα του Κωστή Παλαμά «Η φλογέρα του Βασιλιά», που εκδόθηκε το 1910;

Μαρμαρωμένος βασιλιάς, και θα ξυπνή-
 απ' το μνήμα το μυστικό και το άβρετο*
 που θα με κλει*, θα βγαίνω,
 και τη χτιστή Χρυσόπορτα ξεχτίζοντας, θα τρέχω,
 και καλιφάδων* νικητής και τσάρων* κυνηγάρης*,
 πέρα στην Κόκκινη Μηλιά θα παίρνω την ανάσα.

άβρετο: που δεν έχει βρεθεί, άγνωστο
 θα με κλει: θα με κλείνει
 καλιφάδων: των χαλίφηδων, των ηγετών των Αράβων
 τσάρων: των ηγετών των Ρώσων
 κυνηγάρης: διώκτης

Παλαμάς, Κ. Η φλογέρα του Βασιλιά,
 Λόγος 11ος, στ. 442-446.

Ο Κωνσταντίνος
 Παλαιολόγος
 στα «Κλασσικά
 Εικονογραφημένα»

- B. Χωριζόμαστε σε ομάδες, αναζητούμε πληροφορίες για έναν από τους παρακάτω θρύλους που συνδέονται με την Άλωση και τους διηγούμαστε στην τάξη.

- Ο παπάς της Αγίας Σοφίας
- Η κρύπτη της Αγίας Σοφίας
- Η Αγία Τράπεζα
- Το ποτάμι που σταμάτησε να κυλάει
- Τα ψάρια του καλόγερου
- Ο Πύργος της βασιλοπούλας στο Διδυμότειχο
- Οι Κρητικοί πολεμιστές

Ζωοδόχος Πηγή του Μπαλουκλή, Αγίασμα.
 Κωνσταντινούπολη

Κεφάλαιο 8 Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο

- A. Με αφορμή το Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο «Μοναχικόν Τριβώνιον αντί Πορφύρας: 600 χρόνια από την κοίμηση του Οσίου Ιωασάφ Ούρεση Παλαιολόγου, 1423-2023», ο καθηγητής Αντόνιο Ρίγκο, πρόεδρος της Διεθνούς Ένωσης Βυζαντινών Σπουδών, σχολιάζει:

«Πιστεύω ότι το Βυζάντιο αποτελεί αναμφίβολα ένα από τα δομικά στοιχεία της ταυτότητας της Ελλάδας, αν όχι το κεντρικό».

Και συμπληρώνει:

«Η Δύση, σε αντίθεση με την Ελλάδα, δεν είναι άμεση κληρονόμος του Βυζαντίου. Επομένως, η εστίαση στο Βυζάντιο που είναι στοιχείο, τολμώ να πω, φυσικό στην Ελλάδα, για τη Δύση αποτελεί προϊόν και αποτέλεσμα εκπαίδευσης και μελέτης».

- Πώς παρουσιάζεται η ταυτότητα του Βυζαντίου στην Ελλάδα σήμερα;

.....

.....

.....

.....

- Γιατί συγκρίνεται η Δύση με την Ελλάδα;

.....

.....

.....

.....

- B. Ας καταγράψουμε τώρα δύο σπουδαία ψηφιδωτά και δύο ναούς βυζαντινής τέχνης που σώζονται μέχρι σήμερα.

Ψηφιδωτά

1.
2.

Ναοί

1.
2.

Κεφάλαιο 1 Η Βυζαντινή Κύπρος

Μεσαιωνικά κάστρα
και φρούρια της Κύπρου

«Τα μεσαιωνικά κάστρα και φρούρια της Κύπρου στέκονται επιβλητικά στο λιμάνι κάθε πόλης του νησιού. Τα κάστρα αυτά κτίστηκαν για προστασία των πόλεων από τις αραβικές επιδρομές κι έπειτα πέρασαν στα χέρια Ενετών, Οθωμανών και Άγγλων, αλλάζοντας χρήση σε κάθε περίοδο με προσθαφαιρέσεις, καταστροφές και ανακαινίσεις. Κάστρα υπάρχουν και στην κατεχόμενη πλευρά της Κύπρου, τα οποία μετά την τουρκική εισβολή και κατοχή το 1974, περιμένουν βουβά την επιστροφή και την ένωση όλης της Μεγαλόνησου».

από την ιστοσελίδα cyprusalive.com (διασκευή)

A. Αντιστοιχίζουμε τα κάστρα με την τοποθεσία στον χάρτη.

Κάστρο της Λάρνακας

Κάστρο της Πάφου

Τείχη της Λευκωσίας

Κερύνεια

Μόρφου

Λευκωσία

Αμμόχωστος

Λάρνακα

Πάφος

Λεμεσός

Κάστρο Κολοσσίου στη Λεμεσό

Πύργος του Οθέλλου στην Αμμόχωστο

Κάστρο της Κερύνειας

B. Παρουσιάζουμε ένα κάστρο ή ένα φρούριο της Κύπρου.

Σε μικρές ομάδες, ετοιμάζουμε μια παρουσίαση για ένα κάστρο ή ένα φρούριο της Κύπρου. Μας ενδιαφέρουν τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία, η χρήση του και η γεωπολιτική σημασία του. Δεν ξεχνάμε να αναφέρουμε, βέβαια, αν βρίσκεται στην κατεχόμενη Κύπρο ή όχι.

Οθέλλος,
ένας ήρωας
του Σαίξπηρ
στην Κύπρο

A. Διαβάζουμε σε ζευγάρια τις πληροφορίες για τις παρακάτω βυζαντινές γυναίκες.

Με λένε Υπατία και έχω γίνει γνωστή ως σπουδαία μαθηματικός, αστρονόμος και φιλόσοφος της βυζαντινής Αλεξάνδρειας. Γεννήθηκα το 370 και πέθανα το 415.

Εγώ είμαι η Άννα Κομνηνή, η Πορφυρογέννητη. Έχω γράψει το έπος «Αλεξιάδα», που δίνει ιστορικές πληροφορίες για τη Γ΄ Σταυροφορία. Επίσης, είμαι σπουδαία γιατρός. Διδάσκω ιατρική, διοικώ ένα ολόκληρο νοσοκομείο και φροντίζω την υγεία του πατέρα μου, Αλέξιου Κομνηνού.

Δέκα γνωστές Βυζαντινές

Είμαι η Ειρήνη Δούκαινα, σύζυγος του Αλέξιου Κομνηνού και αυτοκράτειρα. Μαζί με την κόρη μου, Άννα Κομνηνή, προσφέρω τις υπηρεσίες μου στα νοσοκομεία της Κωνσταντινούπολης.

Είμαι η Ευδοκία, σύζυγος του Θεοδοσίου Β΄ και αυτοκράτειρα από το 421 μέχρι το 443. Γράφω ποιήματα και έχω ιδρύσει την πρώτη ανώτατη σχολή στο Βυζάντιο.

Εμένα με λένε Ειρήνη Ασανίνα και παντρεύτηκα τον Ιωάννη Καντακουζηνό. Όλες εσείς, κυρίες μου, μπορείτε να έχετε γράψει ποιήματα ή να είστε επιστήμονες, όμως εγώ, μαζί με τις τρεις κόρες μου, σώσαμε το Διδυμότειχο.

Ό,τι και να λένε οι άλλες,
εγώ, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα,
ήμουν, είμαι και θα μείνω για πάντα
η πιο σημαντική βυζαντινή
αυτοκράτειρα. Ήμουν το δεξί
χέρι του Ιουστινιανού και,
ευτυχώς, τον έπεισα
να παραμείνει αυτοκράτορας
κατά τη Στάση του Νίκα.
Τα θυμάστε όλα αυτά;

Β. Ποια από τις παραπάνω γυναίκες του Βυζαντίου ήταν:

- ➔ αυτοκράτειρα;
- ➔ υπεύθυνη για την ίδρυση πανεπιστημίου;
- ➔ ποιήτρια;
- ➔ μαθηματικός;
- ➔ γιατρός;
- ➔ ιστορικός;
- ➔ πορφυρογέννητη;
- ➔ στρατηγός;
- ➔ φιλόσοφος;

Γ. Παιχνίδι ρόλων: Τα κορίτσια της τάξης επιλέγουν να υποδυθούν μια σημαντική γυναικεία προσωπικότητα του Βυζαντίου. Τα αγόρια προσπαθούν να ανακαλύψουν τη Βυζαντινή που εκπροσωπεί κάθε κορίτσι.

Κεφάλαιο 3 Η διπλωματία στο Βυζάντιο

A. Συμπληρώνουμε τα κενά.

*Βυζαντινοί
διπλωμάτες
διπλωματικές
ειρήνη
εκχριστιανισμό
πολεμικής σύγκρουσης*

Με τις _____ ενέργειές τους οι Βυζαντινοί αποσκοπούν στην _____ και την αποφυγή _____ . Οι _____ συνέβαλαν στον _____ διαφόρων λαών και αποδείχθηκαν σπουδαίοι _____ .

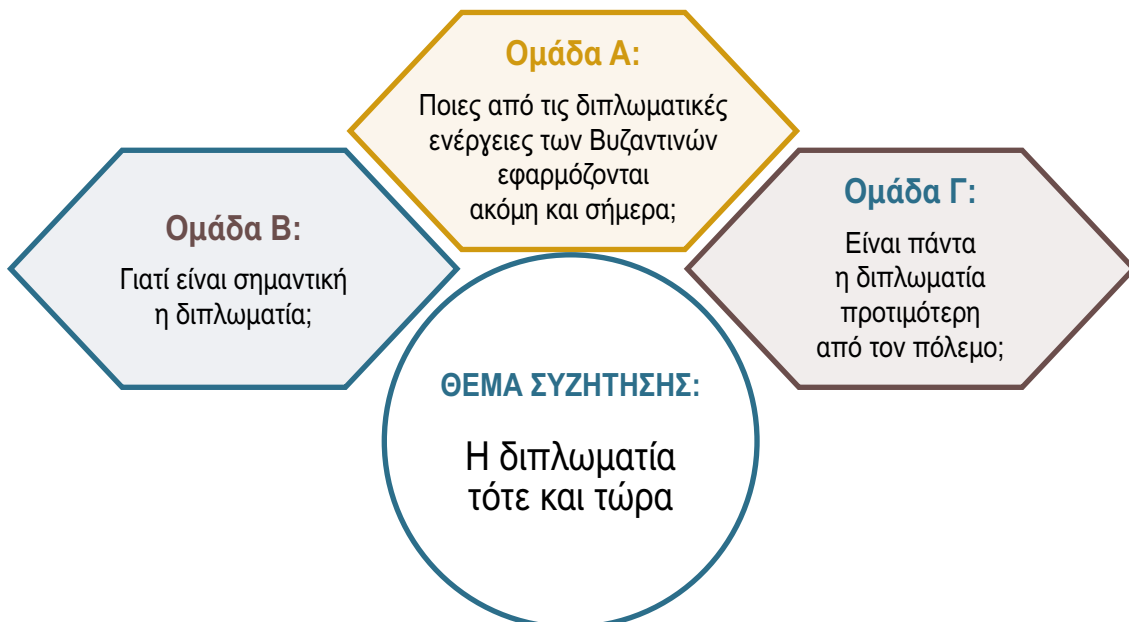
B. Σωστό ή Λάθος;

- Κάποιες διπλωματικές ενέργειες συνοδεύονται από πολύτιμα δώρα. Σ Λ
- Όταν οι διπλωματικές ενέργειες διεξάγονται στη βυζαντινή επικράτεια, οι Βυζαντινοί δε δείχνουν διάθεση φιλοξενίας. Σ Λ

Γ. Ο κύκλος της συζήτησης

Χωριζόμαστε σε 3 ομάδες. Η κάθε ομάδα έχει 5 λεπτά για να απαντήσει σε ένα από τα παρακάτω ερωτήματα. Κρατάμε σημειώσεις με τις απαντήσεις της ομάδας μας.

Μόλις περάσουν τα 5 λεπτά, καταθέτουμε τα συμπεράσματά μας.

Κεφάλαιο 4 Βυζαντινή παιδεία και τέχνη

- A. Αφού διαβάσουμε το κείμενο που εξηγεί τον ρόλο των εικόνων, απαντάμε στις παρακάτω ερωτήσεις.

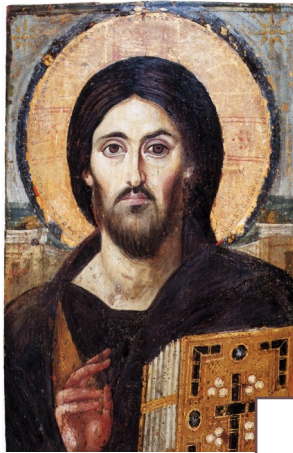
Οι εικόνες διηγούνται

«Για τους αγράμματους Βυζαντινούς οι εικόνες ήταν σαν ανοιχτό βιβλίο. Τους μιλάγαν για τη γέννηση του Ιησού, για την Παναγία, για τη Σταύρωση και για την Ανάσταση. Για να εξυπηρετούν αυτόν τον σκοπό, οι εικόνες έπρεπε να είναι απλές και με ελάχιστα στολίδια. Τα σύμβολα έπρεπε να τα γνωρίζουν όλοι. Έτσι, σιγά-σιγά, όλες οι εικόνες άρχισαν να μοιάζουν. Οι εκκλησίες, πάλι, άρχισαν να έχουν τις εικόνες σε ένα συγκεκριμένο σημείο. Αυτό συμβαίνει μέχρι σήμερα σε όλες τις ορθόδοξες εκκλησίες».

Ε.Χ. Γκόμπριχ (1950). Χρονικό της Τέχνης (διασκευή)

- ▶ Ποιος είναι ο πιο σημαντικός ρόλος των εικόνων;
.....
- ▶ Γιατί οι εικόνες είναι απλές και δεν έχουν πολλές λεπτομέρειες;
.....
- ▶ Στις σημερινές μας εκκλησίες, πού βρίσκονται οι εικόνες;
.....

- B. Αντιστοιχίζουμε την εικόνα με την περιγραφή της.

- A. Σε μια αψίδα πάνω από το ιερό, σαν να είναι αυτοκράτειρα σε θρόνο, κάθεται η Παναγία με τον Χριστό στην αγκαλιά της. Είναι σοβαρή και κοιτάει τους πιστούς και όχι το Θείο Βρέφος. Δείχνει έτοιμη να ακούσει τις προσευχές όλων, ώστε να τις μεταφέρει στον Γιο της.

- B. Οι εκκλησίες είναι αφιερωμένες σε αγίους. Οι εικόνες των αγίων είναι τοποθετημένες σε συγκεκριμένα μέρη. Εδώ έχουμε τον Κωνσταντίνο και τη συναυτοκράτειρα Ελένη. Φορούν στέμμα και ρούχα υπερπολυτελή, ενώ κρατούν τον Τίμιο Σταυρό που βρήκε η Ελένη.

- Γ. Στο εικονοστάσι, μπροστά από το ιερό, υπάρχουν εικόνες από τη ζωή του Χριστού. Μία από αυτές είναι η Γέννηση. Η Παναγία έχει μόλις γεννήσει και ο Ιωσήφ κάθεται παράμερα. Απεικονίζονται άγγελοι, βοσκοί, οι τρεις Μάγοι και η μαία που θα πλύνει το βρέφος.

- Δ. Το πιο ψηλό και κεντρικό σημείο της εκκλησίας είναι ο τρούλος. Εκεί βρίσκεται ο Χριστός Παντοκράτορας που προστατεύει και ευλογεί. Στο αριστερό του χέρι κρατάει το Ευαγγέλιο.

Κεφάλαιο 5 Η γλώσσα των Βυζαντινών

- A.** Διαβάζουμε προσεκτικά την παρακάτω παράγραφο, στην οποία η ιστορικός Μαρίζα Ντεκάστρο εξηγεί με πόσο κόπο και τέχνη γράφονταν τα βιβλία κατά τη βυζαντινή εποχή. Τι μας κάνει περισσότερο εντύπωση;

«Στα βιβλιογραφικά εργαστήρια των μοναστηριών της αυτοκρατορίας, προσεκτικοί καλλιγράφοι αντέγραφαν με το χέρι ευαγγέλια, βίους αγίων, έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, ιατρικά και επιστημονικά κείμενα, μυθιστορήματα, νομικούς κώδικες. Δούλευαν κατά παραγγελία πολλούς μήνες για να αντιγράψουν ένα βιβλίο. Ο γραφέας βουτούσε τη γραφίδα του στο μελάνι κι έγραφε, με γράμματα σαν μονοκοντυλιά, κεφαλαία γράμματα που δεν χωρίζονταν, μικρά γράμματα χωρίς τόνους και σημεία στίξης, γράμματα όρθια ή πλαγιαστά. Στη συνέχεια, εξειδικευμένοι ζωγράφοι διακοσμούσαν με πρωτογράμματα* και μικρές εικόνες τις σελίδες».

*πρωτόγραμμα:
το πρώτο γράμμα στην αρχή μιας λέξης
ενός κεφαλαίου ή μιας παραγράφου*

M. Ντεκάστρο (2011). *Περπατώντας τις εποχές του Βυζαντίου* (διασκευή)

- B.** Έχεις ένα λεπτό!

Χρησιμοποιείς τα παρακάτω γράμματα και αντιγράφεις την παράγραφο που μόλις διάβασες με κεφαλαία γράμματα που δε χωρίζονται. Έχεις ένα λεπτό να αντιγράψεις όσο περισσότερο κείμενο μπορείς!

Μπορείς, αν θέλεις, να ολοκληρώσεις την παράγραφο και να τη διακοσμήσεις με μικρές εικόνες.

Πίνακας μεγαλογράμματης γραφής του βυζαντινού ζωγράφου και αχιογράφου Μανουήλ Πανσέληνου

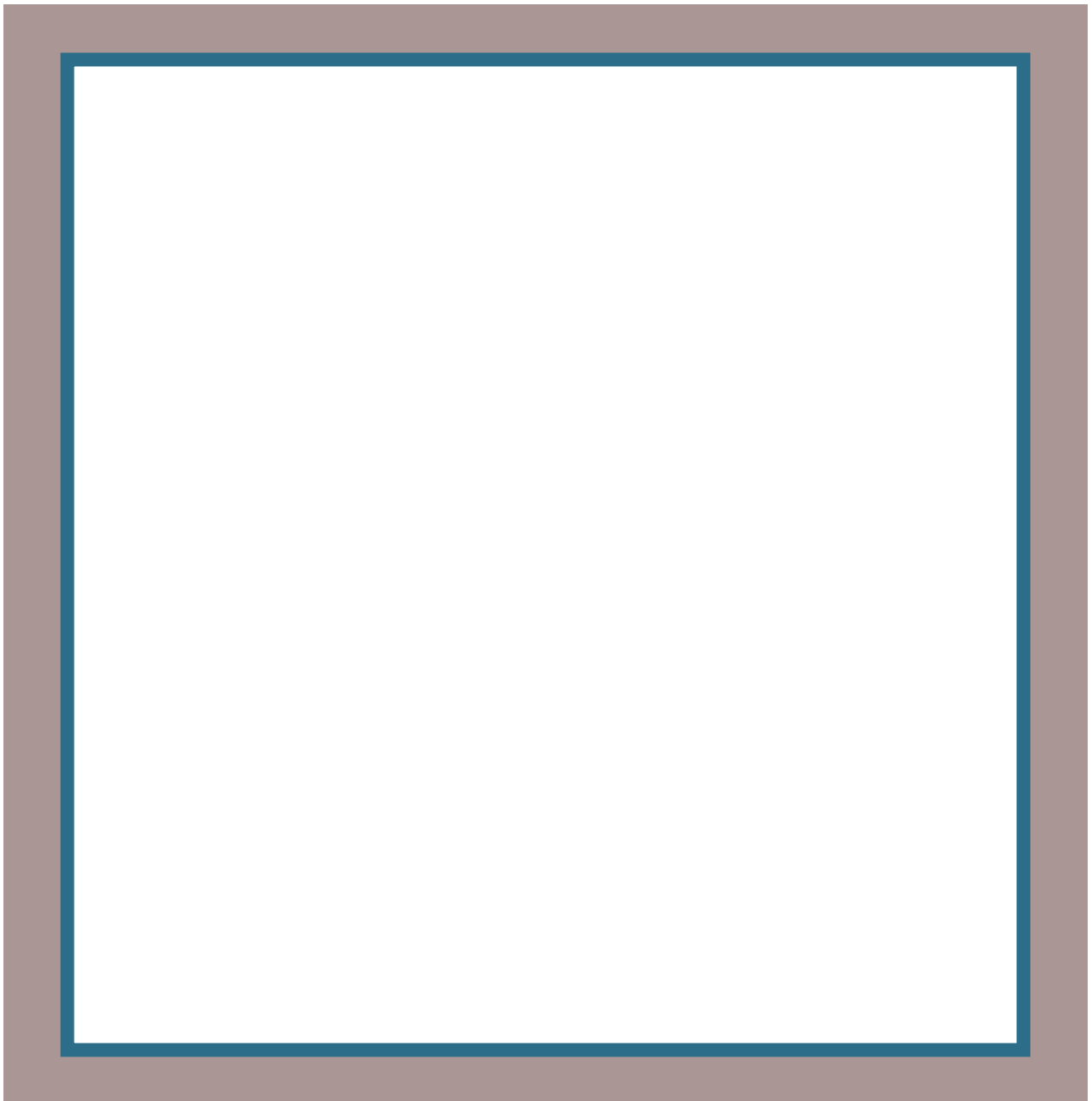

Βιβλιογραφία - Πηγές - Δικτυογραφία

- Adkins, L. & Adkins, R. - A. (1999). *Handbook to Life in Ancient Rome*. Oxford: Oxford University Press.
- Cartwright, M. (2017). *Υγρό Πυρ* (μτφρ. Α. Κιουφεντζογλου). Στο: [https://www.worldhistory.org/trans/el/1-16532/Υγρο Πυρ](https://www.worldhistory.org/trans/el/1-16532/Υγρο_Πυρ) (Ανακτήθηκε 01/07/24).
- Corcoran, S. (2017). Roman law and the two languages in Justinian's empire, *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 60-1, p.p. 96-116. Στο: <https://doi.org/10.1111/2041-5370.12049> (Ανακτήθηκε στις 2/7/24)
- James, S. (1994). *Αρχαία Ρώμη* (μτφρ. Λ. Παρίση). Αθήνα: Πατάκη.
- Nicol, M. - D. (2010). *Ο αθάνατος Αυτοκράτορας. Η ζωή και ο θρύλος του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου* (μτφρ. Δ. Β. Σταυρόπουλος). Αθήνα: Eurobooks.
- Ostrogorsky, G. (2015). *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους* (τρίτος Τόμος). Αθήνα: Πατάκη.
- Runciman, St. (2017). *Βυζαντινός Πολιτισμός* (μτφρ. Α. Παππάς). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Runciman, St. (2003). *Μυστράς* (μτφρ. Κ. Πέι) Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Treadgold, W. (1997). *A History of the Byzantine State and Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Vasiliev, Al. - Al. (2006). *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 324-1453* (Επίτομο) (μτφρ. Δ. Σαβράμης). Αθήνα: Πελεκάνος.
- Wener, Eck. (2003). *The age of Augustus* (tr. D. Lucas). Oxford: Blackwell Publishing.
- Άγιος Θεοφάνης ο Ομολογητής (2017). *Χρονογραφία 284-812/13 Μ.Χ.* (μτφρ. Αρχ. Α. Κουστίνης) Αθήνα: Αρμός.
- Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός (2017). *1. Κατά Μανιχαίων διάλογος-2. Προς τους διαβάλλοντας τας Αγίας Εικόνας Λόγοι τρεις* (μτφρ. Ν. Ματσούκας). Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
- Ακροπολίτης, Γ. (2004). *Χρονική Συγγραφή. Η Βυζαντινή Ιστορία της Λατινοκρατίας (1204-1261)*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Γλύκατζη-Αρβελέρ, Ε. (2018). *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γλύκατζη-Αρβελέρ, Ε. (2014). *Σας μιλώ για το Βυζάντιο*. Αθήνα: Ερμής.
- Γλύκατζη-Αρβελέρ, Ε. (2012). *Γιατί το Βυζάντιο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ζιώζιου, Μ. (30/09/19). *Του Σταυρού: Τι γιορτάζουμε και γιατί – Η θαυμαστικοί δύναμή του*. Στο: <https://tinyurl.com/3d24f76x> (Ανακτήθηκε στις 29/6/24)
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* Τόμος Η΄ (1979). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Καρύκας, Π. (2021). *Οι Ίσαυροι και ο περίφημος Θεματικός στρατός του Βυζαντίου*. Στο: <https://tinyurl.com/4ycj6v5j> (Ανακτήθηκε στις 30/6/24).
- Κουκουλές, Φ. (1949). *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μαυροπούλου, Α. (χ.χ.). *Η θέση της γυναίκας στον δημόσιο και ιδιωτικό βίο του Βυζαντίου σε ένα ταξίδι 1123 ετών. Κάποια τυπικά παραδείγματα*. Στο: <https://tinyurl.com/4pt9pn7h> (Ανακτήθηκε στις 30/6/24).
- Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1994). *Ιστορία σύντομος* (μτφρ. Λ. Κωσταρέλη). Αθήνα: Κανάκη.
- Ομπολένσκι, Ντ. (2022). *Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία. Η Ανατολική Ευρώπη 500-1453* (μτφρ. Β. Σπυροπούλου). Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.
- Παπαρηγόπουλος, Κ. (1971). *Ιστορία Του Ελληνικού Έθνους Από Των Αρχαιοτάτων Χρόνων Μέχρι Των Καθ' Ημάς* (Ανατύπωση εκ της δευτέρας εκδόσεως 1886). Αθήνα: Γαλαξίας.
- Πολύβιος: Άπαντα (Ενδέκατος τόμος) (1996). (μτφρ. Θ. Γ. Μαυρόπουλος). Αθήνα: Κάκτος.
- [Βυζαντινό και Χριστιανικό εικονικό Μουσείο](#)
- [Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού](#)

Παράρτημα

1. Μέσα στο πλαίσιο ζωγραφίζω με ξυλομπογιές μια τοιχογραφία ή ένα ψηφιδωτό βυζαντινών ανακτόρων ή εκκλησιών, όπως τα παρακάτω.

2. Το δικό μου βυζαντινό στέμμα

Διαλέγω ένα από τα στέμματα και το ζωγραφίζω με μολύβι και ξυλομπογιές μέσα στο πλαίσιο. Το διακοσμώ με **σχέδια** και **χρωματιστά σχήματα** που να μοιάζουν με πολύτιμους λίθους. Μπορώ, επίσης, να χρησιμοποιήσω χρωματιστά χαρτιά και να δημιουργήσω ένα κολλάζ.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

